

Toplumsal Kalkınma ve Yükseköğretim: Türkiye'nin On İki Kalkınma Planındaki Hedefler Üzerine Nitel Bir İnceleme

Social Development and Higher Education: A Qualitative Analysis of the Goals in Türkiye's Twelve Development Plans

Ayşe Mahinur Tezcan^{1*}

¹İstanbul Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

Özet: Kalkınma planlarıyla, toplumun tüm kademelerindeki ihtiyaçların tespit edilmesi hedeflenmekte ve bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik hedefler koyularak bu planların, geliştirilecek uygulamalara rehberlik etmesi öngörülmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı hedefleyen ve günümüze kadar ilki 1963'te yayımlanan on iki adet kalkınma planı yürürlüğe konulmuştur. Kalkınma planlarında yer alan hedefler, toplumsal değişimi izlemek açısından önemli ipuçlarını ortaya koymaktadır. Kalkınma, üzerinde uzlaşılabilen bir kavram olsa da sosyal, kültürel ve ekonomik büyümeye yönelik olumlu değişimleri içeren bir mahiyette kullanılmaktadır. Hedeflenen değişim, dönemin ihtiyaçlarından ve politikalarından bağımsız değildir. Ekonomik büyümeye odaklanan hedefleri temel alan ilk kalkınma planlarından, sosyal, kültürel değişimlere odaklanan insan merkezli kalkınma planlarına doğru bir evrim söz konusudur. Yükseköğretime ilişkin hedeflerin de bu minvalde bir değişim gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu çalışmada on iki kalkınma planındaki yükseköğretime ilişkin hedeflerin ana temaları tespit edilerek değişim eksenini, MAXQDA programı kullanılarak içerik analizi yoluyla ortaya konulmuştur. Araştırma sürecinde on tema belirlenmiştir. Temalar, tekrarlanma sıklığına göre sırasıyla; iş birliği (f:57), akademisyen istihdamı (f:54), küyerelleşme (f:51), yükseköğretim erişimi (f:45), nitelik (f:44), üniversitenin misyonu (f:37), yeni üniversite kurulması (f:34), eğitim sisteminde dönüşüm (f:31), yükseköğretim yönetimi (f:29) ve hayat boyu öğrenme (f:27) olarak belirlenmiştir. Üniversite, ilk kalkınma planlarında sanayinin lokomotifini olarak görülmekte iken; toplumu dönüştürme, yaşam boyu öğrenme, uluslararasılaşma ve bilgi çağını yakalama gibi hedeflerle son dönemlerde daha yüksek düzeyde sivil toplumun öznesi olarak görülmeye başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: değişim, kalkınma planları, üniversite, yükseköğretim politikaları.

Abstract: Development plans are envisaged to guide the practices to be developed by identifying the needs at all levels of society and setting targets to meet these needs. Twelve development plans, the first of which was published in 1963, have been put into effect for five-year periods, aiming at economic, social and cultural development for the benefit of society. The objectives in development plans provide important clues for monitoring social change. Although development is a concept on which there is no consensus, it is used in a way that includes positive changes towards social, cultural and economic growth. The targeted change is not independent from the needs and policies of the period. There has been an evolution from the first development plans based on goals focused on economic growth to human-centered development plans focusing on social and cultural changes. It is noteworthy that the objectives regarding higher education have also changed in this respect. In this study, the main themes of higher education targets in twelve development plans were identified and the axis of change was revealed through content analysis using the MAXQDA program. Ten themes were identified during the research process. The themes, according to their frequency of repetition, are as follows: cooperation (f:57), academician employment (f:54), glocalization (f:51), access to higher education (f:45), quality (f:44), university mission (f:37), establishment of new universities (f:34), transformation in the education system (f:31), higher education administration (f:29) and lifelong learning (f:27). While the university was seen as the locomotive of industry in the first development plans, it has recently started to be seen as the subject of civil society at a higher level with goals such as transforming society, lifelong learning, internationalization and catching up with the information age.

Keywords: change, development plans, higher education policy, university.

* İletişim Yazarı / Corresponding author.
✉ ayseinan@istanbul.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date: 06.01.2025
Revizyon Talebi Tarihi / Revision Request Date: 26.01.2025
Son Revizyonun Geliş Tarihi / Last Revised Version Received Date: 28.01.2025
Revizyon Sonrası Kabul Tarihi / Accepted After Revision Date: 03.02.2025

1. Giriş

Büyüme, gelişme, ilerleme anlamlarına da gelen “development” teriminin Türkçe karşılıklarından birisi olan kalkınma, kavramın üzerinde tam bir uzlaşa sağlanamayan arka planını gözler önüne sermektedir. Kullanım yeri ve biçimine bağlı olarak aynı kavram (development) kimi durumlarda gelişme, büyüme ve ilerleme anlamlarına gelirken kimi durumlarda da kalkınma karşılığını almaktadır. Kavram teorik kullanımları açısından değerlendirildiğinde ise dönemsel olarak farklı içeriklere karşılık geldiği görülmektedir. Pieterse'e (2010) göre kalkınmanın zamanla değişen anlamları olduğu gibi, belirli bir zaman dilimi içinde de farklı boyutları ve katmanları söz konusudur ve sosyal bilimlerin geçirdiği teorik yaklaşım değişimleriyle, kalkınma teorisindeki trendler paralel gitmektedir. Kalkınma, modernleşmeyle yakından bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. 90'larda kalkınma çalışmaları sosyal bilimlerin son kalelerinden birisi olarak kalmıştır (Rapley, 2004). Kalkınma kavramından söz açıldığında ilk olarak ekonomik gelişmeye yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Kavramın eş anlamlısı olan gelişme ise biyolojik, sosyal olgunlaşma ve ilerlemeye işaret etmektedir. Kavramın en eski kullanımları biyolojik olup 18. yüzyılın son çeyreğinde sosyal bilimcilerin kullanım ağına girmiştir (Esteva, 2010).

Kalkınma kavramının büyüme ve ilerlemeye yaptığı vurgu olumlu çağrışımlar yapmaktadır. Kavram ekonomik alana ilişkin bir gönderme (Esteva, 2010) yapıyor olsa da ekonomik alanın toplumsal alanın bir parçası olması hasebiyle tüm gelişmeler ve ilerlemelerle toplumsalı da anlamlandırmanın içine dahil ederek sadece ekonomik alanla sınırlı kalmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Kalkınma, bütün toplumsal değişme sürecini yakından etkileyen müdahalelerle birlikte değerlendirilmesi gereken ve halihazırda bulunulan konumdan ya da bir önceki durumdan hareketle değişimi öneren dinamik bir kavramdır (Oakley ve Garforth, 1985). Kalkınma kavramının içerdiği muğlaklıkla beraber, bir ülkenin kalkınmasından bahsedildiği durumda ekonomik, toplumsal, beşerî olmak üzere farklı unsurlarıyla birlikte topyekûn bir kalkınma söz konusu olmaktadır. Ülkeler toplumun tüm kademesindeki ihtiyaçları tespit ederek geleceğe ilişkin planlamalarını yapmaktadır. Bu minvalde, ülkemizde uygulamaya geçirilen Kalkınma Planları'nın hedefi de bu ihtiyaçlara odaklanarak ve bu ihtiyaçların giderilmesiyle birlikte kalkınmanın gerçekleştirilmesine ilişkindir. Kalkınma planları ekonominin temellerini ve yapısını değiştirme iddiasında olmayıp ekonominin temellerini ve yapısını veri olarak almaktadır (İnan, 2011).

Kalkınma planları üzerine yapılan literatür incelendiğinde ekonomi, sağlık, turizm ve eğitim gibi pek çok alanda analiz ve değerlendirmelerin yer aldığı çeşitli çalışmalar olduğu görülmektedir. Çalışma konumuz itibarıyla, kalkınma planlarında eğitim genelinde ve yükseköğretim özelinde yapılan çalışmalara odaklanılmıştır. Literatürde, yükseköğretime kıyasla, eğitim politikaları genelinde kalkınma planlarının değerlendirildiği çalışmalar daha fazla yer almaktadır (Akça, Şahan ve Tural, 2017; Altundemir, 2012; Aslan ve Yılmaz, 2021; Buyruk, 2016; Çoruk, 2019; İnanç, 2023; Küçükler, 2010; Küçükler, 2012; Mavi, 2023; Taş, 2007; Topal, 2021; Uzun, 2021). Kalkınma planlarında eğitim politikalarını ve hedeflerini inceleyen çalışmalar, yükseköğretime ilişkin hedef ve politikaları da kapsamakla birlikte, salt yükseköğretime ilişkin hedef ve politikaları değerlendiren çalışmalar daha sınırlıdır (Altınsoy, 2011; Çakır, 1993; Çelik ve Gür, 2014a; Çelik ve Gür, 2014b; Erdem, 2012; Hoşgörür ve Hoşgörür, 2011; Öz ve Karabay, 2022; Yücel ve Çalık, 2022). Çakır (1993) çalışmasında ilk altı kalkınma planında yer alan yükseköğretim hedeflerini ve bu hedeflerin uygulamaya dönüşünü yasa ve yönetmelikler üzerinden incelemektedir. Hoşgörür ve Hoşgörür'ün (2011) yaptığı çalışmada, ilk dokuz kalkınma planı yükseköğretim hedefleri açısından dönem başı ve sonu kıyaslaması yapılarak plan dönemi içindeki hedefler bağlamında değerlendirilmiştir. Yücel ve Çalık (2022) ilk on bir kalkınma planında yükseköğretime yüklenen rolleri analiz etmiştir. Öz ve Karabay (2022) da ilk on bir kalkınma planını değerlendirmeye alarak kalkınma planları temelinde yükseköğretim hedeflerinin ve politikalarının belirlenmesini sağlamıştır. Altınsoy (2011), kalkınma planlarında hedeflenen yükseköğretime erişimin artırılması sonrasında tüm ülkede üniversite sayılarının hızlı yükselişinin arka planını verdiği çalışmasında çeşitli sorunları ortaya koyarak çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Erdem (2012), akademik özgürlük meselesini dokuzuncu kalkınma planının yüksek öğretim ihtisas komisyonu raporundaki değerlendirmeler üzerinden ele almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, kalkınma planlarında yükseköğretime ilişkin hedef ve politikaların zaman içindeki değişimini incelemektir. Birincil kaynak olarak kullanılan kalkınma planları, on iki kalkınma planının her birinde ortaya koyulan yükseköğretime ilişkin hedefler ve politikalar bağlamında analiz edilmiştir. Bu çalışma, yükseköğretime ilişkin hedef ve politikaların farklı plan dönemlerinde değişip değişmediğini, değiştiyse ne yönde bir değişiklik olduğunu ve hangi temalarda uzlaşıldığını anlamayı amaçlamaktadır. Ortaya çıkarılan temaların farklı kalkınma plan dönemlerindeki ağırlık noktaları incelenerek yükseköğretime ilişkin değişimin yönü ve ortak hedefler anlaşılmasına çalışılmaktadır. Kalkınma

planlarının yükseköğretime ilişkin hedeflerini ve politikalarını incelemek Türkiye'nin yükseköğretim politikalarındaki tarihsel evrimi ve gelecek planlarını anlayabilmek açısından önemlidir. Çalışma yükseköğretimin kalkınma bağlamındaki rolünü inceleyerek literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Değişimin mutlaka kalkınmaya bakış açıları da farklılaşmanın olmasına yol açmaktadır. Ekonomik kalkınmayı önceleyen ilk dönem planlarından, sosyo-kültürel değişime ve teknolojik kalkınmaya odaklanan planlara doğru yönelme söz konusudur. Yükseköğretime ilişkin planların da bu değişimden nasiplenmesi kaçınılmazdır. Çalışma, meydana gelen değişikliklerin hangi temalar etrafında şekillendiğini ortaya koyarak yükseköğretim politikalarındaki evrimi anlamayı hedeflemektedir. Kalkınma planlarının yükseköğretim politikaları üzerindeki etkisi toplumsal ve kültürel değişimi de ortaya koymaktadır.

2. Kalkınma Planlarının Kısa Bir Tarihçesi

Tüm dünyayı etkileyen ekonomik kriz ve ardından 2. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği ortam Türkiye ekonomisinin planlı kalkınmaya geçişi açısından önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış borçların ödenmesindeki sıkıntılar ve enflasyon yüksekliği ekonomide dengeye ulaşılmasını sağlayacak yöntemlerin oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Çelik ve Çetiner, 2019). Ülkeye kaynak sağlayan uluslararası kuruluşların yapılan yatırımların bir plan doğrultusunda olmasına ilişkin talepleri planlı kalkınmanın benimsenmesini sağlamıştır (Temel, Boyar & Saygılı, 2002). 1960 darbesinden sonra dönemin yasama organı olan Milli Birlik Komitesi'nin kararıyla 91 sayılı Kanunla kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) amacı planlar hazırlamak ve uygulamaların koordinasyonunu yürütmektir. 1961 Anayasasının kalkınmayı plana bağlaması ile Devlet Planlama Teşkilatı eliyle hazırlanan beşer yıllık kalkınma planları yürürlüğe koyulmuştur. Kalkınma Bakanlığının kuruluşunun kararlaştırıldığı 6 Nisan 2011 tarihli, 641 sayılı KHK ile Devlet Planlama Teşkilatı kapatılarak kalkınmaya ilişkin planlama hizmetleri Bakanlığa devredilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı kuruluşundan kapatılana kadar dokuz adet Kalkınma Planı düzenlemiştir. Onuncu Kalkınma Planı Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmış olup, kalkınma planı hazırlama görevi 2018 yılında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kurulan (2018, 30488 sayılı Resmî Gazete) Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na devredilmiştir.

Kalkınma planları öncesinde, kısmi olarak anılan ve sanayi programı olarak da nitelenen Beş Yıllık Sanayi Planları iki dönem olarak hazırlanmıştır. Sanayi ve Kalkınma Planları, iktisadi felsefe ve yaklaşımları boyutu ile bütünüyle değerlendirildiğinde; 1960 ve öncesinde

hazırlanan sanayi planları devletçi ve kısmi, 1960-80 dönemi kalkınma planları karma ekonomi ve bütüncül, 1980 sonrası planları ise liberal, stratejik bir çizgide yer almaktadır. 1980 öncesinde sanayileşmede ithalat ikamesi politikaları etkili olurken, 1980 sonrasında açık ekonomi politikaları etkili olmuştur (Sakarya, 2014; Yıldırım, 2006). Bu minvalde alınan kararların belirlenmesinde devlet politikasını belirleyen arka planın etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Devlet politikasının belirlenmesi konjonktürel ve yapısal değişimlerden doğrudan etkilenmektedir (Çelik ve Çetiner, 2019).

Kalkınma planları kamu kesimi için emredici özel sektör için ise yol gösterici bir niteliğe sahiptir (DPT, 1972). Planlar hukuki ve teknik şartları içermekte olup makro boyutludur. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için gerekli altyapı olan hukuki yapı, teşvik politikası ve ticaret korumalarına ilişkin düzenlemeler de kalkınma planlarına eşlik etmektedir (Yakut, Obuz, Tepecik ve Açıklan, 2017). Böylelikle denetlenebilirlik mekanizması oluşturulmuş ve keyfiliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

3. Yöntem

Nitel araştırma yönteminin uygulandığı bu çalışmada ikincil veri toplama tekniği kullanılmıştır. İkincil veri türleri arasında resmi veriler ve kayıtlar, politika belgeleri, kurumların iletişim, belge ve kayıtları, kişisel kayıtlar, medya içerikleri, sanatsal ve toplumsal ürünler yer almaktadır (O'Leary, 2021). Araştırmanın evreni ilki 1962 tarihinde yürürlüğe giren on iki kalkınma planından oluşmaktadır (Tablo 1).

Nitel araştırma tekniklerinden birisi olan doküman inceleme yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Danışmanlığı kurumunun resmî web sitesinden elde edilmiştir. On iki kalkınma planı tek tek incelenmiş ardından yükseköğretim ve üniversiteye ilişkin maddeler .doc formatında kişisel bilgisayarda dosyalanmıştır. On iki kalkınma planı içerisinde "üniversite", "yükseköğretim" ve "eğitim" kavramları taranarak, incelenecek dokümanlar oluşturulmuştur. Oluşturulan dokümanlar nitel, nicel ve karma araştırma analiz programlarından MAXQDA'nın 2024 versiyonu aracılığıyla analiz edilmiştir. MAXQDA 2024 analiz programına eklenen belgeler tekrar incelenerek kodlama yapılmıştır. Bu süreçte önceden belirlenen kod seti kullanılmayıp verilere uygun olan kodlar üretilmiştir. Kodlama sürecinde, örüntülerin tanımlandığı, analiz edildiği bir yöntem olan tematik veri analizi yöntemi (Braun ve Clarke, 2006) kullanılmıştır. Nitel araştırma özel durumlardan genel temalara ulaşılarak tümevarımsal analiz yapılmasını sağlamaktadır (Creswell, 2014). Dört yüz dokuz adet koda ulaşılan çalışmada, bu

Tablo 1. Kalkınma Planlarının Dönemleri ve Yürütücü Kurumları

Kalkınma Planı	Dönemi	Kurum	Tarih
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1963
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1967
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1973
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1979
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1984
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1989
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	1995
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	2000
Dokuzuncu Kalkınma Planı	2007-2013	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı	2006
Onuncu Kalkınma Planı	2014-2018	T.C. Kalkınma Bakanlığı	2013
On Birinci Kalkınma Planı	2019-2023	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı	2019
On İkinci Kalkınma Planı	2024-2028	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı	2023

kodlar incelenerek kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Neticede oluşan on tane ana tema çalışmanın iskeletini oluşturmaktadır. Temalar; *iş birliği*, *akademisyen istihdamı*, *küyerelleşme*, *yükseköğretime erişim*, *nitelik*, *üniversitenin misyonu*, *yeni üniversite kurulması*, *eğitim sisteminde dönüşüm*, *yükseköğretim yönetimi* ve *hayat boyu öğrenme* olarak belirlenmiştir. Temaları oluşturan kodlar, temaların analizinde ve dolayısıyla anlaşılmasında önemli dayanak noktalarını oluşturmaktadır. Oluşturulan temaların farklı plan dönemlerindeki seyri, farklı plan dönemlerindeki ağırlık noktaları analiz edilerek üniversitelerde yaşanan değişim, dönüşüm ve ortak hedefler ortaya koyulmuştur.

4. Bulgular

Kalkınma planlarının tematik incelemesi neticesinde, en sık görülen alt kodlar ve kodların oluşturduğu temalar, tekrarlanma sıklığına göre sırasıyla; *iş birliği* (f:57), *akademisyen istihdamı* (f:54), *küyerelleşme* (f:51), *yükseköğretime erişim* (f:45), *nitelik* (f:44), *üniversitenin misyonu* (f:37), *yeni üniversite kurulması* (f:34), *eğitim sisteminde dönüşüm* (f:31), *yükseköğretim yönetimi* (f:29) ve *hayat boyu öğrenme* (f:27) olarak belirlenmiştir (►**Şekil 1**). Frekans yüksekliği, konunun tekrarı ve dolayısıyla konuya verilen önemi göstermektedir. Kalkınma planlarında yükseköğretim hedeflerinin kelime bulutu analizi ise ►**Şekil 2**'de yer almaktadır.

4.1. İş birliği

Kalkınma planlarında yükseköğretimle ilişkili olan hedeflerin tematik incelemesinde en yüksek frekanslı temanın iş birliği olduğu görülmektedir. Yükseköğretimin kalkınmaya etkisinin sağlanabilmesi için yapılacak iş birliklerinin gerekliliği her planda vurgulanmaktadır. İş

birliği temasının kategorileri arasında üniversite-sanayi iş birliği, üniversite-kamu iş birliği, yükseköğretim kurumları arası iş birliği, üniversite-STK iş birliği ve mezun takibi yer almaktadır.

Üniversite-sanayi iş birliğinin bütün plan dönemlerinde yinelenen bir hedef olduğu ve frekansının bütün kategoriler arasında en yüksek bu alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Kalkınma planlarının sadece yükseköğretimle ilişkili hedef ve politikalarının değil, tüm alanlardaki hedef ve politikalarının itici gücü, sanayi ve sa-

Code System	KALKINMA PLANLARI	SUM
> Akademisyen İstihdamı	54	54
> Eğitim Sisteminde Dönüşüm	31	31
> Hayat Boyu Öğrenme	27	27
> İşbirliği	57	57
> Küyerelleşme	51	51
> Nitelik	44	44
> Üniversitenin Misyonu	37	37
> Yeni Üniversite Kurulması	34	34
> Yükseköğretime Erişim	45	45
> Yükseköğretim Yönetimi	29	29
Σ SUM	409	409

Şekil 1. Temalara ilişkin ifadelerin sıklığını (f) gösteren kod matrisi tarayıcısı.**Şekil 2.** Kalkınma planlarında yükseköğretim hedefleri kelime bulutu.

nyileşmeye dayalı kalkınma ve büyümedir. Kalkınma planlarında, sanayileşme ve kalkınma hedefi aynı doğrultuda bir araya getirilmiştir (Terzi ve Oltulular, 2004). Üniversite-sanayi iş birliğinin plan dönemlerine göre sırasıyla meslek elemanı yetiştirilmesine ağırlık verilmesi için kısa süreli eğitim programlarının uygulanması (DPT, 1973), yüksek lisans ve doktora tez konularının sanayinin ihtiyaçlarına göre hazırlanmasının özendirilmesi ve teknoparklar (DPT, 1989), teknoparklar ve teknoloji enstitüsü (DPT, 1995), teknoloji geliştirme bölgeleri (DPT, 2006), teknoloji üretimi (Kalkınma Bakanlığı, 2013), ar-ge ve yenilik süreçlerinde yer alanların gelişimi için lisansüstü programların oluşturulması (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019) ve mesleki doktora programlarının oluşturulması ve öncelikli sektörlerin gelişmesine odaklanan doktora programlarının sektör ve üniversite iş birliğinde yürütülmesi (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023) hedefleri yer almaktadır.

Görüldüğü üzere meslek elemanı yetiştirilmesinden sanayi doktora programlarına uzanan bir çizgi söz konusudur. Teknoloji üretiminde yol kat edildiği hedeflerin yükselen çizgisinden anlaşılmaktadır.

Üniversite-kamu arasındaki iş birliği ikinci en yüksek frekansı olan kategori olup yine hemen hemen tüm plan dönemlerinde yer almaktadır. Üniversite-kamu iş birliği ilk plan dönemlerinde sanayinin gelişimine katkı sağlama hedefiyle birlikte anılmaktadır. Üçüncü plan döneminde üniversiteler ile Devlet Planlama Teşkilatı'nın iş birliği iktisadi ve sosyal bilimler alanında yapılacak çalışmaların koordinasyonu bağlamında zikredilmektedir (DPT, 1973). Yedinci plan döneminden itibaren teknolojik faaliyetler iş birliğinin esasını oluşturmaktadır (DPT, 1995). Hatta sekizinci plan dönemine uzaktan algılama teknolojilerinin kullanımına yönelik personel eğitimleri konu olmuştur (DPT, 2000). Onuncu kalkınma planında uluslararasılaşmanın öne çıktığı ve üniversite-kamu iş birliğinin özellikle yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız için uygun ortam ve koşulların sağlanarak, nitelikli personelin bilgiye dayalı rekabet gücünün artırılması konusunda ülkemizin cazibe merkezi olmasının hedeflendiği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Son iki kalkınma planında Millî Eğitim Bakanlığı ile üniversiteler ve eğitim fakülteleri arasında sağlanacak iş birliği hedefinin hem öğrencileri hem de öğretmenleri kapsadığı görülmektedir. Program bütünlüğü ve kapsayıcılık ekseninde, öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinin eğitim fakülteleri ile koordineli olarak yürütülmesi ve ortaöğretim öğrencilerinin üniversitelerin araştırma ve laboratuvar imkanlarından faydalanabilmelerinin sağlanması yönündeki hedef ile üniversite-kamu iş birliğinin farklı bir görünüm aldığı görülmektedir. On birinci ve on ikinci planda meslek liseleri ile yükseköğretim prog-

ramlarının koordinasyonu hedefi üniversite-kamu iş birliğinin görüldüğü bir diğer alandır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; 2023). Ayrıca ilk defa on ikinci planda ele alınan diğer bir iş birliği ise özel eğitim kurumları ile üniversitelerin ilgili bölümleri arasında planlanmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Üniversite-STK iş birliğinin geliştirilmesi, sivil toplum merkezlerinin yaygınlaştırılması, sivil toplum sertifika ve yüksek lisans programlarının açılması, öğrencilerin gönüllülük ve STK faaliyetlerine katılımı ve STK'larda staj imkanının kolaylaştırılması hedefleri ilk olarak on birinci planda yer almaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Üniversite ile yerel yönetimler arasında geliştirilecek olan iş birliği de ilk defa son planda zikredilmektedir. Üniversitelerin yönetişimini güçlendirmek hedefi, üniversite-STK, yerel yönetim ve özel sektörün birlikte hareket etmesi ve oluşturulacak heyetler ve mekanizmalarla sağlanacaktır. Böylece çok aktörlü yönetim süreci olan yönetim kavramı ilk olarak on ikinci planda zikredilmiş olmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Yükseköğretim kurumları arası iş birliğine yönelik hedefler ise ikinci ve on ikinci kalkınma planlarında yer almaktadır. İkinci planda üniversiteler arası iş birliğini güçlendirmek maksadı ile üniversitelerarası bir kuruluş ihtiyacının hasıl olduğundan bahsedilirken (DPT, 1967), on ikinci planda alan bazında yapılacak eşleştirmelerle üniversiteler arasındaki iş birliğinin artırılmasına ilişkin modellerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Kurum ve kuruluşlarla iş birliğinin bir ayağı da mezunların takibidir. Mezun takibi konusu ilk olarak ikinci planda ele alınmış, mezunların, çalışma hayatının taleplerini üniversiteye yansıtma amacıyla eğitimin niteliğinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1967). Ayrıca, mezunların işyerleri ile ilişkiye geçilmesi ve mezunlara işyerleri üzerinden ulaşılması hedeflenmektedir. Daha sonra ise on birinci plana kadar mezun takibiyle ilişkili bir hedef tekrarlanmamış yalnızca son iki planda yer almış fakat her iki planda da farklı bağlamlarda konu edilmiştir. On birinci planda teknolojinin gelişmesi ve takip imkanlarının kolaylaşmasıyla birlikte mezunların takip edilmesi amacıyla mezun izleme sisteminin kurulması hedeflenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). On ikinci planda ise mezun izleme sistemleri aracılığıyla mezunların performanslarının takip edilerek, üniversitelerin gelişim düzeylerini tespit etmeye yönelik bir amaç söz konusudur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Kurulan iş birlikleri yüksek öğretimin kalkınmaya katkısını artırmaktadır. İş birlikleri yerel düzeyde olduğu kadar ulusal ve uluslararası düzeylerde de kurulmakta

ve her geçen dönemde yapılan iş birlikleri genişlemektedir. Üniversiteler farklı paydaşlarla iş birliği yaparak daha geniş bir etki alanı yaratabilirler. Üniversitenin eğitim, araştırma ve topluma hizmet misyonlarını destekleyen iş birliklerinin sürdürülmesi önemlidir.

4.2. Akademisyen İstihdamı

Kalkınma planlarında öne çıkan temalardan birisi olan akademisyen istihdamı, onuncu plan dönemi hariç her plan döneminde çeşitli kategorilerde yer almaktadır. Akademisyen istihdamı teması öğretim üyesi yetiştirme, öğretim üyesi yetersizliği ve akademisyenliğin cazibesi kategorilerinden oluşmaktadır. Frekansın en yoğun olduğu kategori öğretim üyesi yetiştirme ve öğretim üyesi yetersizliğidir. Akademisyen istihdamına ilişkin en yüksek frekansın görüldüğü plan ikinci plandır. Dokuzuncu plan döneminden itibaren ise sadece birer kere akademisyen istihdamı teması yer almaktadır.

Birinci planda üniversite mezunu 3000 öğretim üyesi adayının yurtdışına doktora eğitimi için gönderilmesine ilişkin hedefin yalnızca yaklaşık 500 kişinin gönderilmesi nedeniyle başarısız olduğunun ifade edildiği ikinci planda aynı hedef tekrar edilmiştir (DPT, 1963; DPT, 1967). İkinci planda akademisyenliğin cazibesinin olmadığından ve dolayısıyla öğretim üyesi eksikliğinden kaynaklı olarak yeni üniversite ve yükseköğretilerin açılmasının sınırlandırıldığından bahsedilmektedir. İlk iki planda ve beşinci planda öğretim üyesi sorununun çözümünün asistanlığın çekici kılınması olduğu belirtilmiştir. İlk iki planda olduğu gibi sonraki plan dönemlerinde de yurt içi ve yurt dışı lisansüstü eğitimleri ile öğretim üyesi ihtiyacının giderilmeye çalışılması hedeflenmektedir. Akademisyenin yeniden üretimi sorunsal geçmişten günümüze devam eden bir olgudur.

Dördüncü planda yurtdışına yetiştirilmek üzere gönderilen akademisyenlerin dönüş planlamalarının sistemli bir şekilde yapılmamasından dolayı öğretim üyesi açığının ciddi boyutlara ulaştığı ifade edilmektedir. Yükseköğretim kurumlarının öğretim üyesi açığı sorununa yeterince eğilmedikleri için öğretim elemanı yetiştirme hususunu sistemleştiremediklerine ilişkin eleştirel bir yaklaşım söz konusudur (DPT, 1979). Altıncı plan, öğretim elemanı eksikliği sorununu çözmek adına öğretim üyesi yetiştirilmesinin özel bir proje olarak ele alınması ve gelişmiş üniversitelerin çeşitli alanlarda ihtisas merkezleri haline getirilerek diğer üniversitelere hizmet vermesini hedeflemektedir. (DPT, 1989). Bu minvalde araştırma görevliliği için yeni bir kadro olan ve eğitim süresi ile yani öğrencilik süresi ile sınırlı olan 50/d kadrosu oluşturulmuş ve bu kadrolar köklü üniversitelere verilmiştir. Bu proje, doktorasını tamamlayan yetişmiş elemanların farklı üniversitelerde istihdam edilmelerine ilişkin başlatılan

projelerin ilkidir. İkincisi ise 2002'de ilk olarak ODTÜ'de uygulamaya koyulan ÖYP (öğretim üyesi yetiştirme programı) sistemidir ve 2010 yılından itibaren merkezileşerek tüm üniversitelere yayılmış, 2016 yılından itibaren de uygulamasına son verilmiştir. On birinci kalkınma planına gelindiğinde ise araştırma üniversiteleriyle vakıf üniversitelerindeki istihdama ilişkin hedefler söz konusudur. Araştırma üniversitelerinde doktora sonrası sözleşmeli araştırmacı (442.1 m.) ve vakıf üniversitelerinde araştırma görevlisi (562.3) sayısının artırılmasıyla birlikte vakıf üniversitelerinde görev yapan akademik personelin mali ve sosyal haklarının asgari devlet üniversiteleri seviyesinde olmasına ilişkin düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). On ikinci planda artık doktoralı insan kaynağının sadece nicelik olarak değil niteliğinin de artırılmasına vurgu yapılmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

4.3. Küyerelleşme

Kalkınma planları hükümetlerin halihazırda yürüttüğü politikalarının hedeflere yansıdığı bir alandır. Türkiye'nin 2019 yılında başlattığı yerli ve milli teknoloji üretimi için Milli Teknoloji Hamlesi odağı yükseköğretim hedeflerinde de görülmektedir. Yükseköğretim hedeflerinde uzun yıllar boyunca görülen uluslararasılaşmaya son plan dönemlerinde görülen yerelleşme eşlik etmektedir. Ortaya çıkan bu değişim küyerelleşme teması altında değerlendirilmektedir. Küyerelleşme teması küresel ve yerel kategorilerinden oluşmaktadır. Küresel süreçlerin yerel düzeyde benimsenmesi ve adaptasyonu olan küyerelleşme, küreselleşme ve yerelleşme arasındaki etkileşimdir (Robertson, 1994).

Küresel kategorisinin içinde yer alan hedefleri standartlara ulaşma ve dünya çapında kabul görme olarak ikiye ayırmak mümkündür. İlk dönem kalkınma planlarında doğrudan uluslararasılaşmaya yönelik tabirler yer almamakla birlikte, kıyaslama şeklinde diğer ülkelerin teknolojik gelişmelerinin takip edilerek ülke şartlarına adaptasyonunun gerçekleştirilmesi hedefi yer almaktadır (DPT, 1967; DPT, 1973). Altıncı plandan itibaren ise, teknoloji alanındaki yenilikler nedeniyle, bilgi toplumu çağına uygun nitelikte insan gücünün önemine ve yetişmesine vurgu yapılmaya başlanmış, uluslararasılaşma kavramının hedeflerde yer aldığı görülmektedir (DPT, 1989). Fakat altıncı planın yükseköğretim açısından uluslararasılaşmaya giriş niteliğinde olduğu söylenebilir. Uluslararasılaşmayla ilgili olarak bu dönemde, yurt dışındaki kurum ve kuruluşların yerinden takip edilmesi mahiyetinde hedefler yer almaktadır. Ülkemiz yükseköğretiminin uluslararası arenalarda kabul görmesinden ziyade gelişmiş ülkelerin bilgisine ulaşma yollarının aranması gerekliliği ortaya konulmaktadır (DPT, 1989). Uluslararası yükseköğretim faaliyetlerinden olan

öğrenci ve öğretim üyesi değişim programları sadece yedinci planda konu edilmiştir (DPT, 1995). Küresel ölçekte rekabet gücüne sahip olan yükseköğretim hedefi dokuzuncu plandan itibaren görülmektedir. Bilginin ürün, teknoloji ve hizmete dönüştürülmesi rekabetin temel unsurlarıdır (DPT, 2006). Yedinci ve dokuzuncu planlarda Avrupa Birliği'ne entegrasyon anlamında bir uluslararasılaşma söz konusudur. Onuncu plandan itibaren ise uluslararası öğrencilerin çekim merkezi haline getirilme çalışmaları hedefler arasında yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Dünya akademik başarı sıralamalarında üniversitemizin yer alması on birinci planın hedefidir. Uluslararası rekabetin nasıl gerçekleşeceğine ilişkin on birinci planda ayrıntılı hedefler görülmektedir. Bu amaçla üniversitelerin niteliğinin artırılmasından, uluslararası erişimin ve uluslararası öğrenci sayısının artırılmasına kadar kalkınma iş birliğinin olduğu ülkeler temelinde Türk yükseköğretiminin çekim merkezi haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda İslam ülkeleriyle ilişkilere katkı sağlayacak akademik çalışmaların teşvik edilmesi ve İslam dünyasına dönük araştırma merkezleri kurulmasına ilişkin hedefler ilk defa görülmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Yurt dışındaki üniversitelerle ortak doktora programlarının oluşturulması, yükseköğretim kurumları arasında ortak iş birliklerinin kurulması, etkin tanıtım ve mezunlar aracılığıyla yükseköğretim sisteminin uluslararası tanınırlığının sağlanması, uluslararası akademisyenlerin ülkemizde istihdam edilmesi konuları ise sadece on ikinci planda yer almaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Ülkemiz yükseköğretim sisteminin uluslararası arenada kabul görmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Sonuç itibarıyla Türk yükseköğretiminde küreselleşme çabalarının özellikle son iki planda daha fazla yer aldığı görülmektedir.

Son iki planla birlikte küreselleşmenin yanı sıra yerelleşme kavramı da öne çıkmaktadır. Yerelleşmenin önemli göstergelerinden birisi olarak kültüre verilen önem de son iki planda kendini göstermektedir. Yükseköğretimde kültür yönetimi bölümlerinin yaygınlaştırılması ve seçili ülkelerde Türk dili ve edebiyatı lisans programlarının açılması planlarda konu edilmektedir. Ayrıca, teknolojiye yerelleşme anlamında güç elde etmek amacıyla teknoloji transfer ofisleri önem kazanmaktadır. 1980'de kurulan ve genellikle üniversite bünyesinde yer alan teknoparklardan kalkınma planları içerisinde yükseköğretim hedeflerinde değil diğer başlıklar altında söz edilmektedir. 2016 yılında kurulan teknoloji transfer ofisleri ise son iki planda yükseköğretim hedefleri bağlamında planlarda yer almaya başlamıştır. Bununla beraber, son planda üniversitelerin dijital dönüşümünde ve dijital yayın alımlarında milli yazılımlara önem verilerek teknolojik anlamda da yerelleşmenin öne çıktığı gö-

rülmektedir. (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; 2023).

Uluslararasılaşmayla birlikte aynı zamanda yerli ve milli olana önem verilmesi küyerelleşmeyi ortaya çıkarmaktadır. Özetle on birinci plana kadar kalkınma hedefleri uluslararası standartlara ulaşmaya odaklanmaktayken, on birinci plandan itibaren uluslararası standartlara ulaşma arzusunun yanısıra yerli ve milli kalkınma hedefleri görülmektedir.

4.4. Nitelik

Kalkınma planlarında öne çıkan temalardan birisi de niteliktir. Yükseköğretimdeki niteliğin kalkınma planlarında akademisyen ve üniversite bağlamında ele alındığı görülmektedir. Nitelik teması akademisyen ve üniversite kategorilerinden oluşmaktadır. Her iki kategori de tüm planlarda konu edilmiştir. Bununla birlikte son iki plan, her iki kategoride tüm planlar arasında en yüksek frekansa sahiptir. Üniversitenin niteliğinin artırılması en çok on ikinci planın hedefleri arasında yer almaktadır. Akademisyenin niteliğinin artırılmasından ise en çok on birinci planda bahsedilmektedir.

İlk dönem planlarında üniversitelerin nitelik anlamında düşük seviyede olmalarına ya da sebeplerine odaklanılmaktadır. Dördüncü, yedinci ve onuncu planlarda eğitim kalitesinin düşüklüğünden bahsedilmekte (DPT, 1979; DPT, 1995; Kalkınma Bakanlığı, 2013), ayrıca onuncu plan döneminde araştırma kalitesinin düşüklüğü de konu edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Yedinci ve onuncu planlarda niteliğin düşmesinin sebebinin öğretim üyesi eksikliği ve yeni kurulan üniversiteler olduğundan bahsedilmektedir (DPT, 1995; Kalkınma Bakanlığı, 2013). Öğretim üyesi eksikliği hemen hemen tüm plan dönemlerinde değinilen bir konu olmasına rağmen bunun niteliğe etkisi ilk defa bir planda eleştiri konusu olmuştur. Üniversite niteliğini artırıcı bir faktör olarak kütüphanelerin zenginleştirilmesi gerekliliğinden ise birinci ve yedinci planda bahsedilmektedir (DPT, 1963; DPT, 1995). Üniversitelerin niteliği ile ilişkilendirilen temel kategoriler arasında değerlendirilen üniversitelerin performansı ile bütçelerinin ilişkilendirilmesi, üniversitelerin gelirlerinin yükseltilmesiyle ilişkili stratejiler, idari personelin niteliğinin yükseltilmesi, doktora tez danışmanlarının niteliğinin mevzuatla belirlenmesi, üniversitelerin yetkinliğine uygun doktora programları oluşturulması, büyük veri kullanımının yaygınlaştırılması konuları sadece on ikinci planın hedefleri arasında yer alırken; yabancı dilde eğitim veren programların niteliğinin artırılması ve üniversitelerin gelişmelerinin takibi konuları sadece son iki planın hedefleri arasında yer almaktadır.

Akademisyen niteliği kategorisi sistem içinde bulunan

akademisyenlerin niteliğinin yükseltilmesi ve niteliği yüksek olan akademisyenlerin sisteme dahil edilmesi olarak temelde ikiye ayrılabilir. Aşırı ders yükü ve idari görevlerin araştırma yapmaya vakit tanımaması nedeniyle niteliğin düşük kalmasından ikinci planda bahsedilmektedir (DPT, 1967). Akademik personelin niteliğinin artmasına katkı sağlayacak bir diğer unsur olarak yabancı dili daha iyi öğrenebilmeleri için üniversitelerde imkanların sağlanması da beşinci kalkınma planının hedefleri arasındadır (DPT, 1984). Liyakatin gözetilmesi ve kadrosuzluğun terfileri engelleyen bir faktör olmaktan çıkarılması sekizinci plan hedeflerindedir (DPT, 2000). Akademik teşvik sisteminin kriterlerinin yükseltilmesiyle de akademisyenlerin niteliğinin yükseltilmesi onuncu planda hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Tersine göç ve beyin göçü aracılığıyla öncelikli olarak yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarından istifade edilerek ve aynı zamanda uluslararası öğretim üyeleri açısından cazibe merkezi haline getirilerek ve bu amaç için geliştirilecek çeşitli programlarla kalkınmanın rekabetçi bir yapıya ulaştırılması onuncu ve on birinci planlarda hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013; Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Akademik personelin niteliğinin yükseltilmesi için atama ve yükseltme kriterlerinin alt sınırının yükseltilmesi son iki planın hedefleri arasındadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; 2023). Yurt dışındaki yetkin üniversitelerle ortak doktora programları oluşturulması, öncelikli sektörlerle ilişkili doktora programları, doktora programlarının ve kabul koşullarının gözden geçirilmesi, doktora ve sonrası için burs çeşitliliği sağlanması, yurt içi ve yurt dışı üniversiteler arasında misafir öğretim üyeliği uygulaması, projeye dayalı esnek istihdam gibi yollarla doktoralı insan kaynağının niceliği ve niteliğinin artırılması on ikinci planda hedeflenmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Akademik personelin niteliğinin yükseltilmesine yönelik hedefler plan dönemleri esas alınarak incelendiğinde, akademinin sistem içi sorunlarından, uluslararasılaşmayı önceleyen son dönem hedeflerine doğru bir evrilme olduğu görülmektedir.

4.5. Yükseköğretime Erişim

Yükseköğretime erişim teması ile ilişkili olarak fırsat eşitliği, okullaşma ve destek kategorileri oluşturulmuş olup, fırsat eşitliği alt kategorisinin bütün kalkınma planı dönemlerine dengeli bir şekilde yayılmış olduğu görülmektedir. Fakat sekizinci plana kadar (ilk plan hariç olmak üzere) özellikle yükseköğretime geçişle ilgili fırsat eşitliğinden bahsedilirken, sonraki dönemlerde ilginin tüm kademelerde eğitime erişim ve kapsayıcılık ilkesine odaklandığı ve yükseköğretime geçişle ilgili özel bir hedefin olmadığı görülmektedir. İlk plan döneminde, yükseköğretim özelinde olmayıp eğitim genelinde bir fir-

sat eşitliğinden bahsedilirken kalkınma hamlesinin en önemli ilkeleri arasında yurt genelinde fırsat eşitliğinin sağlanması olduğu zikredilmektedir (DPT, 1963). İkinci plan döneminde ise sosyal hareketliliğin bir unsuru olarak yükseköğretim vurgusu yapılmaktadır. Köylü çocuklarına sosyal hareketlilik imkânı vermek amacıyla fırsat eşitliğinin sağlanması yönünde çabaların öne çıkması gerekliliği vurgulanmaktadır (DPT, 1967). Sosyal ve kültürel sermayenin sosyal hareketlilik açısından önemine değinilen dördüncü planda özel okullar ve kurslar yükseköğretime geçişte fırsat eşitliğinin önünde bir engel olarak görülmekte ve üniversiteye geçiş sınavlarının adaletsizliğine vurgu yapılmaktadır. Yapılacak düzenlemelerle eğitimin ticarileşmesinin önüne geçilmesi yönünde politika geliştirilmesi ilkesine binaen yükseköğretime girişte ortaöğretim programlarını dikkate alan ve ders kredisi sistemine dayanan bir yöntem geliştirilerek muğlak görünümülü bir fırsat eşitliğinin hedeflendiği görülmektedir (DPT, 1979). Eğitimde ticarileşme karşıtlığının yedinci planda tam tersi bir yöne evrilerek her eğitim kademesinde özel eğitim kurumlarının artırılması gerekliliği vurgulanmaktadır (DPT, 1995). İlk planlarda yükseköğretime geçiş ve talep fazlalığı gündem olmaktadır, son dönem planlarında böylesi bir ihtiyaçtan söz edilmemektedir. Bu durum artan üniversite sayılarının yükseköğretime erişimi kolaylaştırmasından kaynaklanmaktadır.

Yükseköğretime erişim temasının alt kategorilerinden olan okullaşma hedefinin ise onuncu plana kadar zikredildiği görülmektedir. Üniversite sayılarının dokuzuncu plan hedeflerinin üzerinde gerçekleşmesi sebebiyle onuncu plandan itibaren yükseköğretim için bir okullaşma hedefi verilmemiştir. Yükseköğretimin ülke genelinde yaygınlaştığı ve dokuzuncu plan döneminin başında 93 olan üniversite sayısının plan dönemi sonunda 170'e ulaşmasından dolayı artık nicel hedeflerden ziyade nitelikle ilişkili hedeflere yönelindiği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Belirlenen sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşmayı amaçlayan kalkınma açısından eğitim çok önemli bir konumdadır. Nicelikle ilgili hedefler kadar niteliksel hedefler de kalkınmanın başat araçlarındandır. Nicelik ve nitelikle ilişkili hedeflerin eşzamanlı olması arzulansa da uygulamalar ve hedefler nicelikle ilgili hedeflere ulaşıldıktan sonra nitelikle ilgili hedeflere ağırlık verildiğini ortaya koymaktadır.

Destek kategorisinde ise beslenme, barınma ve burs alt kodları yer almaktadır. Öğrenci beslenme ve barınmasının desteklenmesi sadece ilk iki planda zikredilmektedir. Burs konusu ise dokuz kalkınma planında yer almaktadır. Fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla ihtiyacı olan kişilere liyakate göre burs sağlanması ve yurt dışına eleman gönderme birinci planda, temel bilim dallarına burs verilmesi ve Kredi Yurtlar Kurumu'nun yetkileri-

nin artırılarak düzenlenmesi ikinci planda, yükseköğretim öğrencilerine kredi, burs ve yurt imkanlarının artırılması ve harç için kredi sağlanması, özellikle teknik alanda maddi imkanı yeterli olmayan öğrencilere burs verilmesi üçüncü planda, yurt dışı doktora burslarının sayısının artırılması beşinci planda, özel kesimin de katkısıyla maddi imkanı olmayan öğrencilere burs ve kredi sağlanması yedinci planda, harç, burs, kredi sisteminin etkinleştirilmesi sekizinci planda, maddi gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması dokuzuncu planda, YÖK doktora burs programının koşullarının iyileştirilmesi ve sayısının artırılması on birinci planda, doktora ve sonrası için burs çeşitliliğinin artırılmasının sağlanması on ikinci planda yer alarak destek kategorisinin burs alt kodu hedefleri oluşmaktadır.

Yükseköğretime erişim kategorisinde, okullaşma, fırsat eşitliği ve destek kategorilerinde geçmişten günümüze, niceliksel hedeflerden niteliği yükseltmeye ilişkin hedeflere yönelik bir dönüşüm yaşandığı gözlenmektedir.

4.6. Yeni Üniversite Kurulması

Yeni üniversite kurulması teması altında, yükseköğretime yönelik talep fazlalığı, yeni üniversite kurulma sürecindeki zorluklar, kapasite artışı ve yükseköğretim kurumlarının çeşitliliği kategorileri yer almaktadır. Yeni üniversite kurulması teması farklı kategorilerle birlikte neredeyse tüm plan dönemlerinde yer almakta ve on kalkınma planında otuz dört defa görülmektedir. Sadece ilk ve son planlarda yeni üniversite kurulması ile ilgili herhangi bir hedef bulunmamaktadır. Tema ile ilgili en fazla hedef ise ikinci planda yer almaktadır.

Yükseköğretime olan talebin arka planında sosyal hareketlilik ve hayatta başarılı olmak için eğitim seviyesinin yükseltilmesine dair genel bir yargının olduğu “köylerde hayatta başarılı olmak için gerekli eğitim seviyesinin lise ve üniversite tahsili olduğu anlayışı uyanmıştır” ifadesiyle ikinci planda belirtilmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkılarak köylü çocuklarına burs imkânı sağlanarak sosyal hareketlilik imkânlarının sağlanmasına ilişkin politikaya rağmen şehirdeki üniversite talebinin arzdan fazla olduğu belirtilmektedir (DPT, 1967). Dördüncü planda, önceki dönemde yükseköğretime olan talebin hızla artmasının oluşturduğu baskının yanı sıra yükseköğretime olan talebin, sosyal hareketliliğin sağlanabilmesi için eğitime verilen önemden kaynaklı olduğu kadar yedek subay olabilmeye imkân vermesi gibi sebeplerden dolayı olduğu da ifade edilmektedir (DPT, 1979). Yedinci planda ise ortaöğretimde etkin yönlendirmenin yapılamamasının, üniversiteye olan talebi artıran bir faktör olmasından bahsedilmek-

tedir (DPT, 1995). Yine dokuzuncu planda okullaşma oranı bakımından önemli bir ilerleme kaydedilmesine rağmen, yükseköğretime olan yoğun talebin artarak devam ettiğinden bahsedilmektedir (DPT, 2006).

Yeni yükseköğretim kurumlarının açılması için belli başlı koşulların ve altyapının sağlanması gerekliliği talebe cevap verilmesini geciktirmiştir. Yeni üniversite kurulmasında karşılaşılan zorlukların başında yeterli öğretim elemanının olmaması gelmektedir. Örneğin ikinci planda öğretim elemanı eksikliği nedeniyle yeni üniversitelerin ve yüksekokulların açılmasının sınırlandırıldığı ifade edilmektedir (DPT, 1967). Üçüncü plan dönemine girerken dokuz devlet üniversitesi varken ve bu üniversitelerde öğretim elemanı sıkıntısından bahsedilirken bu sıkıntılar henüz giderilmeden yeni üniversitelerin açılmamasına ilişkin kanaatin aksine dönemin sonunda üniversite sayısı iki katını aşarak 19'a ulaşmıştır. Dördüncü planda o güne kadar var olan on dokuz üniversiteden son on yılda açılmış on bir üniversite “yeterli öğretim koşullarına kavuşturulmadan ve öğretim elemanları sağlanmadan yeni yükseköğretim kurumları açılmayacaktır” hedefi (DPT, 1979), 12 Eylül hükümetinin 20 Temmuz 1982 tarih ve 17760 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış olan Kanun Hükmünde Kararname ile aynı gün içerisinde 8 farklı üniversitenin¹ kurulması neticesinde tutturulamamıştır. Darbe sonrası yönetimi devralan askeri hükümet, farklı illerde bulunan çeşitli akademiler, yüksekokullar, enstitüler, yüksek öğretmen okulları ve başka üniversitelere bağlı olan fakültelerin üniversitelere dönüştürülmesini sağlamıştır. Aynı kanunun geçici 1. maddesine göre “yükseköğretim kurumlarında bölüm, bilim ve sanat dalları yönetimi ve çeşitli kurulların teşkili için, öğretim üyesi sayısı yeterli olmaması halinde 31 Ağustos 1985 tarihine kadar öğretim görevlileri görevlendirilebilir.” ifadeleri de yer almakta ve bir yandan, bir türlü giderilemeyen öğretim üyesi yetersizliği sorununa da çare aranmaktadır. Beşinci planda ise arz yetersizliği bulunmayan alanlarda yeni yükseköğretim kurumunun açılmaması yönünde hedef söz konusudur (DPT, 1984). Farklı plan dönemlerinde açılan üniversite sayıları ►Tablo 2’de yer almaktadır.

Üniversite açılmasındaki zorluk planlarda değinilen bir konu olmasına rağmen yükseköğretime olan talebi karşılama çabasıyla ►Tablo 2’de görüldüğü gibi sürekli bir kapasite artışı çalışmaları çelişik sonuçlar doğurmaktadır. Bu doğrultuda altıncı plan döneminde vakıfların üniversite kurmalarının teşvik edilmesine ve yeni yükseköğretim kurumlarının açılmasının bir yükseköğretim master planı çerçevesinde değerlendirileceğine ilişkin hedefler yer almaktadır (DPT, 1989). Akabinde bu kalkınma döneminde ikisi vakıf üniversitesi olmak üzere

¹Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi.

açılan 27 yeni üniversitenin 23'ü aynı gün (11.07.1992) kurulmuştur. Yedinci plan döneminde ise açılan 17 üniversitenin tamamı vakıflara aittir. Bu dönemde hiçbir devlet üniversitesi açılmamıştır. Vakıf üniversiteleri sonraki plan dönemlerinde de yükselme çizgisini devam ettirmişlerdir. Örneğin sekizinci plan döneminde, sadece beş vakıf yükseköğretim kurumu açılırken, dokuzuncu plan dönemine girmeden önceki 2006 yılında 15 devlet üniversitesi ve 1 vakıf üniversitesi daha açılmıştır. Planların dışında kalan bu dönemi de sekizinci planın devamı niteliğinde değerlendirebiliriz. Bununla birlikte sekizinci planda yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin herhangi bir hedef söz konusu değildir. Dokuzuncu planda ise sekizinci plan döneminde açılan üniversiteler hakkında yükseköğretimdeki okullaşma oranındaki ciddi ilerlemeye rağmen artan talebi karşılayabilmek adına 15 yeni devlet üniversitesi açıldığı değerlendirilmiştir. “Yeni kurulan üniversiteler başta olmak üzere, öğretim üyesi ihtiyacını karşılamak amacıyla yurtiçi ve yurtdışında öğretim üyesi yetiştirme programlarına devam edilecektir.” ifadesi ile de bundan sonraki hedefin öğretim üyesi yetiştirmek olduğu anlaşılmaktadır (DPT, 2006). Bu maksatla 20 Mart 2010 tarihinde ÖYP yürürlüğe girmiştir ve bu program 2016 yılına kadar devam etmiştir. 2016 yılında ÖYP, sistemin üniversiteler tarafından kabul görmemesi ve kaldırılmasına yönelik talepler nedeniyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Yükseköğretime olan yoğun talepten en son dokuzuncu planda bahsedilmektedir (DPT, 2006). Dokuzuncu plan döneminin hedeflerinde yeni üniversite açmak yer almasa da bu plan dönemini kapsayan yedi yıllık süreçte 53 vakıf ve 36 devlet yükseköğretim kurumu açılarak kalkınma planlarının en çok üniversite açılan dönemi olmuştur. Dokuzuncu planın kaleme alındığı 2006 yılında 68'i devlet üniversitesi olmak üzere toplam 94 adet yükseköğretim kurumu varken, dönemin bittiği tarih olan 2013 yılında yükseköğretim kurumu sayısı 183'e çıkmıştır. Dolayısıyla üniversite sayısının bir nebze doygunluğa ulaştığı söylenebilir. Onuncu planda ise, yeni açılan üniversitelerden bahsedilerek, yükseköğretime erişimde önemli ilerlemeler kaydedildiğini fakat nitelikli öğretim elemanı ihtiyacının sürdüğünü ve kalkınmanın sağlam temellere oturabilmesi için ülkemizin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi hususunun önceliğini koruduğundan bahsedilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Bu dönemde de üniversite sayısı artmaya devam etmiştir. Günümüzde 129 devlet, 75 vakıf ve 4 vakıf MYO olmak üzere toplam 208 yükseköğretim kurumu vardır (YÖK, 2024).

Yükseköğretim kurumu çeşitleri kategorisi yükseköğretim kurumu, özel üniversiteler ve yükseköğretim kurumlarının çeşitlendirilmesi alt kodlarından oluşmaktadır. İlk

plan dönemlerinde, yükseköğretime olan yoğun talebin, kapasiteleri artırılacak olan yükseköğretim kurumları ve üniversitelere bağlı yeni kurulacak olan yükseköğretim kurumlarıyla giderilmesi hedeflenmektedir (DPT, 1967). Özel üniversitelere yönelik ilk ifade ise altıncı planda vakıfların özel üniversite kurmalarının teşvik edilmesi şeklinde yer almaktadır (DPT, 1989). Yedinci planda Anayasa'nın 130. maddesinin değiştirilerek vakıflar dışında da üniversite kurulabilmesi (DPT, 1995), dokuzuncu planda “etkin bir kalite değerlendirme ve denetim sistemi kurulması koşuluyla” özel yükseköğretim kurumlarının açılabilmesi (DPT, 2006) planlanmaktadır. Bu dönemden itibaren vakıf yükseköğretim kurumu ve özel üniversite ayrımı netleşmektedir. Çünkü altıncı planda vakıfların kurmasının teşvik edileceği hedeflenen üniversite türü özel üniversite olarak adlandırılmaktaydı. On birinci planda ise özel üniversite mevzuatı hazırlanacağından bahsedilmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Günümüzde halen halk arasında özel üniversite olarak adlandırılrsa da vakıf yükseköğretim kurumları dışında gerçek anlamda özel üniversite yoktur.

Yükseköğretim kurumlarının çeşitlendirilmesi hedefi ise onuncu plandan itibaren karşımıza çıkmakta aynı zamanda yükseköğretim sisteminin uluslararasılaşma ile çekim merkezi haline getirilmesi planlanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Bu doğrultuda on birinci planda yurt dışındaki üniversitelerde var olan çeşitliliğin Türkiye'ye uyarlanması hedeflenmekte, aynı sebeple kadın üniversiteleri kurulması ve özel üniversite mevzuatı hazırlanması hedefleri yer almaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2019).

4.7. Üniversitenin Misyonu

Üniversitenin misyonunun ne olduğuna yönelik çeşitli tartışmalar farklı değerlendirmelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşüm üniversitenin misyonlarının da farklılaşmasını sağlamaktadır. Üniversiteler bilgi üretiminin çeşitli araştırmalar neticesinde gerçekleştirildiği ve üretilen bu bilginin öğrencilere aktarıldığı mekânlardır. Üniversitenin bir diğer misyonu ise üretilen bilginin topluma dönüşünün sağlanması ile gerçekleşmiş olacaktır. Üniversitelere atfedilen bir diğer misyon ise meslek kazandırmadır. İlk kurulduğu dönemde üniversiteler öğretim misyonuna haizdi (Tezcan, 2022). Ortaçağ üniversiteleri ise devlet kurumlarına eleman yetiştirme misyonuna sahipti (Charle ve Verger, 2015). Modern üniversitenin öncüsü olarak değerlendirilen Alman Humboldt modeliyle, araştırma, üniversitenin temel misyonları arasına girmiştir (Antalyalı, 2007). Öğretim, araştırma ve meslek kazandırma misyonlarına Amerikan yükseköğretim sistemi topluma hizmet kavramının eklenmesini sağlamıştır (Altbach, 2002). Günümüz üniversitesi bu dört misyonla şekillenmiştir ve bu

Tablo 2. Kalkınma Plan Dönemlerinde Açılan Yükseköğretim Kurumu Sayıları, YÖK İstatistik.

Kalkınma Planı Dönemi	Açılan Devlet Üniversitesi	Açılan Vakıf Üniversitesi	Açılan Vakıf MYO	Açılan Toplam Yükseköğretim Kurumu
Plan Öncesi Dönem	7	0	0	7
1. Kalkınma Planı (1963-1967)	1	0	0	1
2. Kalkınma Planı (1968-1972)	1	0	0	1
3. Kalkınma Planı (1973-1977) 78	10	0	0	10
4. Kalkınma Planı (1979-1983)	8	0	0	8
5. Kalkınma Planı (1985-1989)	1	1	0	2
6. Kalkınma Planı (1990-1994)	25	2	0	27
7. Kalkınma Planı (1996-2000)	0	17	0	17
8. Kalkınma Planı (2001-2005)-6	15	5	1	21
9. Kalkınma Planı (2007-2013)	36	45	8	89
10. Kalkınma Planı (2014-2018)	27	16	0	43
11. Kalkınma Planı (2019-2023)	0	4	0	4
12. Kalkınma Planı (2024-)				

doğrultuda üniversitenin misyonu temasının kategorileri öğretim, araştırma, meslek kazandırma ve topluma hizmet olarak belirlenmiştir.

Öğretim misyonu yalnızca ilk iki planda yer alırken ilk planda “Yükseköğretimde, öğretim yanında araştırma fonksiyonuna da öncelik verilmesi gerekmektedir” (DPT, 1963) ifadesinden o dönemde ağırlığın öğretime verildiğini ve araştırma faaliyetlerinin de öncelikli hale getirilmesinin istendiği anlaşılmaktadır. İkinci planda ise yapılan araştırmaların öğretim misyonuna hizmet ettiğinden bahsedilmektedir (DPT, 1967). Ayrıca öğretim, sonraki planlardan sadece üçüncü planda, sanayileşmeye dayalı bir kalkınma için yükseköğretimde yapılan öğretim biçiminde köklü bir değişikliğe gidilmesi ve iş hayatı ile eğitim arasında çok sıkı bir ilişkinin kurulmasına ilişkin gereklilik yönüyle ele alınmaktadır (DPT, 1972). Kalkınmakta ve şehirleşmekte olan bir ülkede sanayinin ihtiyaç duyduğu elemanları yetiştirmek ve sosyal hareketlilik aracı olarak eğitimin önem kazandığı bir toplumda öğretim yapmak bir anlamda öğretime yüklenen payın yüksekliğine de işaret etmektedir.

Araştırma misyonu, üniversitenin misyonu temasında en yoğun frekansa sahip olan kategoridir. Bu kategoriye ilişkin politika ve hedefler incelendiğinde, birinci planda araştırma fonksiyonunun önemi ve araştırma sonuçlarının yayımlanması gerekliliği, araştırmayı teşvik edecek Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumunun kurulması hedeflenmektedir (DPT, 1963). Bu doğrultuda 1963 yılında TÜBİTAK kurulmuştur. İkinci planda, araştırmalar, öğretim işlevini desteklemeye yönelik temel araştırmalar olması yönüyle eleştirilmekte; sanayi, kamu ve üniversiteler arasındaki iş birliğinin geliştirilemediği ve akademisyenlerin zamanlarının küçük bir kısmını araş-

tırmaya ayırabildikleri için, araştırmaların uygulamaya aktarılamadığı belirtilmektedir. Araştırmanın önemine yapılan bu vurguyla, öğretim üyelerinin araştırmaya vakit bulamayışı sorununun giderilmesi ve araştırmaların hükümetlerce desteklenmesi ikinci planda göze çarpan hedeflerdendir. Çeşitli memleketlerde araştırma için ayrılan payın gayri safi milli hasıllarında yüzde 3'e kadar çıktığı, bu oranın Türkiye'de yüzde 0.4 civarında kaldığından bahsedilmektedir (DPT, 1967). Üçüncü planda ise, araştırma yönünden boşluk olan alanların belirlenerek üniversitelerin bu doğrultuda araştırma programları hazırlayarak DPT ve TÜBİTAK ile iş birliği içinde olmasıyla araştırma ortamının geliştirilmesi hedeflenmektedir (DPT, 1973). Üniversitelerin bilgi üretme, gerçeklerin araştırmacı olma özellikleri, araştırma merkezleri ve üniversite iş birliğinin sağlanması hedefi beşinci planda yer almaktadır (DPT, 1984). Dokuzuncu plandan itibaren değişen ekonomik koşullar dikkate alınarak, rekabetçi ve bilgiye dayalı ekonominin gereğine uygun bir şekilde araştırma potansiyelinin gelişmesine katkıda bulunulması ve bilimsel yayın dışındaki patent vb. sonuçların akademik yükseltiminde etkili olması gibi hususların planlara dahil olmaya başladığı görülmektedir (DPT, 2006). Benzer şekilde on birinci plana gelindiğinde yükseköğretim kurumları adına tescil edilmiş fikri hak sahiplerine ödeme yapılması, vakıf üniversitelerinden elde edilen öğrenci gelirlerinin bir bölümünün ar-ge faaliyetlerine aktarılması, teknoloji araştırma merkezlerinin performansları nispetinde bütçelendirilmeleri ve araştırma üniversitelerinde doktora sonrası sözleşmeli araştırmacı istihdamı meseleleri, araştırma misyonunun hukuki, ekonomik ve teknolojik yönüne yapılan vurgu göze çarpmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Özellikle son dönemlerde araştırma misyonu ile uluslararasılaşma hedefi iç içe geçmekte-

dir. Bu doğrultuda araştırma merkezlerinin teknolojik gelişmeye uygun faaliyetler gösterebilmeleri için yurt dışında üst seviye bilimsel ve teknolojik çalışmalar yürüten nitelikli araştırmacıların ve öncü Türk bilim insanlarının Türkiye'ye getirilerek, laboratuvar altyapısı ve araştırma fonu sunularak, araştırmacı yetiştirmelelerinin destekleneceğinden bahsedilmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). On ikinci planda da üniversitelere kurumsal bulut hizmeti sağlanması, yapay zekâ, robotik ve artırılmış gerçeklik gibi bilgi iletişim teknolojisi araçlarının araştırma ve eğitim amaçlı kullanımının desteklenmesi, araştırma altyapılarında teknik personel görevlendirilmesi ve doktora sonrası araştırmalar için burs çeşitliliğinin artırılmasının sağlanması hedeflenmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Meslek kazandırma misyonuyla ilişkili olarak ilk planda öğretmen açıkklarının üniversite mezunlarıyla kapatılmasından bahsedilmektedir (DPT, 1963). İkinci planda yükseköğretimin tamamıyla insan gücü ihtiyaçlarını gidermek amacıyla geliştirildiği belirtilmektedir (DPT, 1967). Üçüncü planda ise, eğitim görülen alan ve istihdam edilen alanların birbiri ile uyumlu olmaması ve üniversitenin fonksiyonu konusundaki belirsizlik nedenleriyle, uygulayıcı eleman yetiştirme yerine “akademik eğitim yapma yönünde gereksiz bir eğilim”in varlığından ve “kullanımı olmayan akademik nitelikte eleman” yetiştirildiğinden, bu tip eleman yetiştirmenin de beyin göçüne sebep oluşundan yakınılmaktadır (DPT, 1973). Kalkınmanın temel aracı olarak yüksek nitelikli insan gücü yetiştirme görevinin üniversitenin misyonları arasında değerlendirilerek hedef oluşturulması altıncı planda yerini almaktadır (DPT, 1989). On birinci plana gelindiğinde eğitim-istihdam bağlantısının güçlendirilmesinin altı çizilmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2019). Üniversite öğrencilerinin ve mezunlarının mesleki yetkinliklerinin artırılması, üniversitelerde kariyer merkezlerinin güçlendirilmesi on ikinci planın yükseköğretimin meslek kazandırma misyonunu vurgulamaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Topluma hizmet misyonu kategorisi ile ilgili olarak birinci planda araştırma sonuçlarının ulusal kültüre mal edilmesinin yayımlar aracılığıyla sağlanması gerekliliğinden bahsedilirken (DPT, 1963) topluma hizmet misyonuna atıf söz konusu olsa da bu misyon doğrudan ilk olarak beşinci planda yer almaktadır. Beşinci planda üniversitelerin, “toplum değerlerinin koruyucusu, milli birliğin teminatı, gençliğin yönlendiricisi ve toplumun gerektirdiği liderliğin sağlayıcısı olma niteliklerini korumalarına yönelik tedbirlerin alınmasına” devam edileceği belirtilerek yaygın ve sürekli eğitim ile üniversitelerin toplum kalkınmasının merkezinde olacağı ifade edilmektedir (DPT, 1984). İlk defa bir planda üniver-

sitelerin salt örgün yükseköğretimin merkezi olmadığı, aynı zamanda yaygın eğitim yolu ile toplumun kalkınmasının merkezi olduğu belirtilerek topluma karşı misyonu vurgulanmıştır. Beşinci planla birlikte üniversitelere yüklenen misyon çeşitlenmekte ve akademinin toplum kalkınmasında önemli bir yeri olduğuna işaret edilmektedir (DPT, 1984). Yükseköğretim kontenjanlarının belirlenmesinde sadece işgücü ihtiyaçlarının değil toplumsal taleplerin de dikkate alınacağı altıncı planda konu edilmektedir (DPT, 1989). Toplumun tüm üyelerinin boş zamanlarını değerlendirilmesine yardımcı olacak işgücünün yetişmesinin üniversiteler aracılığıyla sağlanması ve toplumsal kalkınmanın gerektirdiği taleplerin üniversitenin misyonu arasında olduğu yedinci planda belirtilmektedir (DPT, 1995). Onuncu planda küresel rekabetçi üniversitelerin ürettiği bilgiyi topluma hizmete dönüştüren ve toplumun ihtiyaçlarına duyarlı olmasının altı çizilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Yedinci planda başlayan daha kapsamlı topluma hizmet misyonunun son iki planda sivil topluma yönelik artan vurguyla birlikte genişlediği görülmektedir.

4.8. Eğitim Sisteminde Dönüşüm

Eğitim sisteminde gerçekleştirilecek değişimlerin kalkınmaya destek olacağı düşüncesi farklı plan dönemlerinde sistemi dönüştürecek farklı hedefleri karşımıza çıkarmaktadır. Eğitim sisteminde dönüşüm temasının kategorileri müfredat, standardizasyon, eğitim ilkeleri, bilgi-iletişim teknolojileri, yabancı dil ve mesleki doktora olarak belirlenmiştir.

Müfredat kategorisi ile ilgili olarak birinci planda tıp ve sağlık okullarının müfredatının belirlenmesinde MEB ile iş birliği, öğretimin içeriği ve yöntemlerini öğretme amaçlarına ve çalışma alanlarının beklentilerine göre dizayn etmek (DPT, 1963), üçüncü planda teknolojik gelişmelere uyum sağlamak üzere öğretim biçiminde köklü bir değişime gidilmesi, iş hayatı ile sıkı ilişki kurulması, eğitim sisteminde araştırma odaklı ve bilimsel yenilikleri dahil eden programlar düzenlenmesi (DPT, 1973), dördüncü planda çağdaş özerklik anlayışı çerçevesinde geliştirilecek yükseköğretimin bütünlük ilkesi içinde ele alınarak düzenlenmesi, bölüm sisteminin oluşturulması, Türkçe, yabancı dil ve temel bilimlerden gerekli konuların zorunlu ders olması (DPT, 1979), beşinci planda uygulamalı derslerin sahada yapılması (DPT, 1984), altıncı planda müfredatın bilimsel araştırmalara uygun olarak güncel bir biçimde hazırlanması (DPT, 1989), yedinci planda müfredatın uluslararası eğitim sistemine ve standartlarına uygun hale getirilerek bilişim esasını gözetmesi (DPT, 1995) ve on birinci planda meslek yüksek okullarının öncelikli sektörün ihtiyaçlarına göre uzmanlaşması (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019) hedeflenmektedir.

Eğitim ilkeleri kategorisinde, dördüncü planda eğitim programlarının içeriğinin laik, özgürlükçü, demokratik rejime dayandırılarak çağdaş özerklik anlayışı çerçevesinde, bütünlük içinde ele alınması hedeflenmektedir (DPT, 1979). Yedinci planda demokratik, laik ve sosyal hukuk devletine karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olan özgür ve özgüvenli, dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık bilgi çağı insanını yetiştirmek (DPT, 1995), sekizinci planda Atatürk ilke ve inkılaplarına ve demokratik değerlere bağlı, problem çözüme yeteneği gelişmiş, milli kültürü özümsemiş, beceri seviyesi yüksek bilgi çağı insanını yetiştirmek (DPT, 2000) hedefleri yer almaktadır.

Standardizasyon kategorisinde, dokuzuncu planda teknik personelin nitelikleriyle ilgili standartların geliştirilmesi ve sertifika programlarıyla seviye farklılıklarının ortadan kaldırılması, eğitim kurumlarında kalite güvence sistemi kurulması ve performans ölçümüne dayalı bir model geliştirilmesi (DPT, 2006), onuncu planda yükseköğretimde kalite güvence sistemi oluşturulması, eğitim ve öğretim kurumlarının akreditasyonuna başlanması (Kalkınma Bakanlığı, 2013), on ikinci planda yükseköğretim sisteminde kalite güvence sisteminin güçlendirilmesi, kurumsal ve program akreditasyonunun geliştirilmesi, kalite güvencesi, stratejik planlama, performans ve veri yönetimi sistemlerinin entegrasyonunun sağlanması (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023) hedefleri yer almaktadır.

Bilgi-iletişim teknolojileri, yabancı dil ve mesleki doktora kategorilerinin yükseköğretim kurumlarının uluslararası standartlara ulaşabilmesi için oluşturulan hedeflerden meydana geldiği söylenebilir. Yedinci plan döneminden itibaren eğitim sisteminde bilgi toplumuna ulaşmaya ilişkin hedefler planlarda yer almaya başlamıştır. Bilgi toplumuna ulaşma hedefi, yabancı dil eğitiminin etkinleştirilmesini ve bilişim esasını gözeten müfredat düzenlemelerinin yapılmasını ve üniversitelerin bilgi ve iletişim teknoloji altyapılarının güçlendirilmesini ve kullanılmasını salık vermektedir (DPT, 1995). Onuncu plan döneminden itibaren eğitim sisteminde teknoloji kullanımının yanında teknoloji üretimine önem verilmesi ve eğitim sisteminin çıktı odaklı bir yapıya evrilmesi yönünde hedefler görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). On ikinci plan döneminden itibaren ise sadece yabancı dilin etkin öğretimi değil yabancı dilde eğitim veren programların niteliğinin artırılması ve mesleki doktora programlarının oluşturulması hedeflenmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Eğitim sistemindeki dönüşüm her ne kadar farklı plan dönemlerinde farklı hedeflerle şekillenmiş olsa da küresel rekabetçi standartlara uygun bir eğitim sistemi oluşturma çabasının olduğu görülmektedir.

4.9. Yükseköğretim Yönetimi

Yükseköğretim yönetimi teması içinde merkezileşme, özerklik ve demokratikleşme kategorileri yer almaktadır. Merkezileşme kategorisi YÖK'ün kurulmasına kadar olan süreçte yer alan kalkınma planlarında, üniversiteler arası iş birliği ve ilgili çalışmaları yapacak bir üniversiteler arası kuruluş ihtiyacı (DPT, 1967), tüm yükseköğretimin planlanması için görevli yürütme birimi olmamasından kaynaklanan sorunlar, nitelik yükseltmek, uzun dönemde gerekli kapasiteyi oluşturacak, yüksek öğretim sorunlarını ele alacak merkezi örgütlenmeye gidilmesi zorunluluğu, akademi, MEB ve DPT uzmanlarının oluşturacağı birim aracılığıyla kısmi merkezileşme, sistemsiz biçimde oluşan yükseköğretim kurumlarının ekonomik ve sosyal sorunlara sebep olması (DPT, 1973), yükseköğretim kurumları ve programlarında standardizasyon ihtiyacı ve bunun sağlanması için bir örgüt oluşturulması, özerk kuruluşların eleştirme, denetleme ve nitelik açısından kalkınmayı sağlamaya yardımcı olmadığı (DPT, 1979) biçimlerinde yer almaktadır. YÖK'ün kuruluşunun ardından kaleme alınan iki kalkınma planında merkezileşme ya da özerklikle ilgili herhangi bir hedef ya da politika bulunmazken sonraki planlarda eski merkezileşme ihtiyacının yerini özerkleşmeye yapılan vurgu almaktadır.

Kalkınma Planlarında değişimi gösteren önemli ayrımlardan birisinin YÖK kurulmadan önceki planlar ile sonraki planlar arasındaki hedef farklılaşması olduğu görülmektedir. Dördüncü plan yükseköğretim kurumları ve kademeleri arasında standartların, birliğin ve eşdeğerliğin olmadığından ve bu durumun genişleyen yükseköğretimin karmaşıklaşmasına sebep olduğundan bahsetmektedir (DPT, 1979). YÖK darbe döneminin ürünü olarak kurulduğu günden beri akademik camiada çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Fakat hiçbir planda adı anılmadığı gibi yedinci plan dönemine kadar da şikâyet edilen unsurlar olan merkeziyetçilik, özerklik, ağır bürokratik yapı, fakülte ve üniversite kurullarının yetkilerinin artırılması gibi konularda herhangi bir planlamaya gidilmemiştir. Yedinci planda, “Yükseköğretim bürokratik ve merkeziyetçi yapıdan kurtarılacak ve sistemde rekabeti geliştirici düzenlemeler yapılacaktır; üniversitelere bilimsel özerklik kazandırılacaktır. Eğitim öğretim sistem ve programları uluslararası eğitim sistem ve standartlarına uygun hale getirilecek, bilimsel içerikli yayınların üniversitelerin kütüphanelerine kazandırılmasına önem verilecektir. Üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılması, öğretim üyesi, araştırma görevlileri ve öğrencilerin yönetime katılmalarının sağlanması için düzenlemeler yapılacaktır.” ifadesi yer almaktadır (DPT, 1995). Günümüze kadar gelen sonraki dönem planlarında da hedeflerin gerçekleştirilmediğinden (DPT, 2000), merkeziyetçi yapı ve kalite problemlerinin yükseköğretimin rekabet edebilirliğini

ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesini olumsuz yönde etkilemeye devam ettiğinden bahsedilmektedir (DPT, 2006). Sekizinci planda Yükseköğretim Kurulu'nun uzun dönemli planlama ve koordinasyon işlevini üstlenecek bir yapıya dönüştürülmesi hedeflenmektedir (DPT, 2000). Aynı hedef üzerine farklı hedeflerin de eklenmesiyle birlikte dokuzuncu planda “Yükseköğretim Kurulu, standart belirleme, koordinasyon ve planlamadan sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Yükseköğretim kurumlarının, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşmaları sağlanarak, sistemin rekabetçi bir yapıya kavuşması desteklenecektir” ifadeleri yer almaktadır (DPT, 2006). Onuncu planda ise yükseköğretim sisteminin merkeziyetçi yapısının rekabet edebilirliği, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesini ve üretkenliğini olumsuz etkilediğinden bahsedilerek akademik, idari ve mali açıdan özerk üniversite modeliyle küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). 1992’de kabul edilen kanun ile rektörlerin atama ile değil seçimle belirlenmesi bu dönüşümün sebebi olarak görülmektedir. Bu tarihten sonra YÖK reformu kalkınma planlarında olduğu kadar hükümet programlarında da sürekli yer almıştır (Çelik & Gür, 2014).

Yükseköğretim yönetimi teması altındaki bir diğer kategori olan demokratikleşme kategorisinde ise dördüncü planda gençlerin üniversite yönetimine etkin biçimde katılmalarının sağlanması (DPT, 1979), yedinci planda üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılması, öğretim üyesi, araştırma görevlileri ve öğrencilerin yönetime katılmalarının sağlanması (DPT, 1995), dokuzuncu planda yükseköğretim kurumlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda olmaları (DPT, 2006) hedefleri yer almaktadır. Her ne kadar yedinci plan öncesinde yükseköğretimde demokratikleşmeye ilişkin hedefler olduğu görülse de yedinci planda yeni bir stratejik yaklaşımın etkili olduğu ve buna göre kalkınma hedefleriyle birlikte demokratikleşme sürecine yön veren temel belge olacağı ifade edilmektedir (DPT, 1995). On ikinci plana gelindiğinde söylem değişmekte ve yönetim kavramı kullanılmaya başlanmaktadır. On ikinci kalkınma planında, yerelde mütevelli heyet ve istişari mahiyette mekanizmalar oluşturularak akademik yapıda büyük bir değişim hedeflendiği görülmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Vakıf yükseköğretim kurumlarının akademik ve idari yapılanmalarının denetlenmesi ise on birinci kalkınma planında ilk defa konu edilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

4.10. Hayat Boyu Öğrenme

Hayat boyu öğrenme, öğrenmenin tüm yaşam dönemlerini kapsadığı ve sadece bireysel değil toplumsal, eko-

nomik kalkınmaya katkı sağladığı bir felsefi arka plana sahiptir. 1979’da UNESCO’nun politikası içine dahil olduktan sonra tüm dünyada önem kazanmaya başlamıştır. Kalkınma planlarında hayat boyu öğrenmeyi temel alan farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Hayat boyu öğrenme teması birbiri ile iç içe geçmiş şekilde yaygın eğitim, açık öğretim ve uzaktan eğitim kategorilerini içine almaktadır. Yedinci plana kadar yaygın eğitim kavramı kullanılmış olup yedinci, sekizinci ve dokuzuncu planlarda hem yaygın eğitim kavramı hem de uluslararası etkilerinin arttığına da işaret olabilecek İngilizce literatürdeki lifelong learning kavramının Türkçe’ye çevirilmiş hali olan yaşam boyu öğrenme kavramı kullanılmıştır. Onuncu plandan itibaren ise aynı kavramın yer yer yaşam boyu öğrenme olarak kullanılmasıyla birlikte ağırlıklı olarak hayat boyu öğrenme kavramının kullanıldığı görülmektedir.

Hayat boyu öğrenme teması altında ilk dönem kalkınma planlarında esnek ve ihtiyaçlara göre erişilebilir mektupla eğitim, açıköğretim ve YAYKUR sistemlerine duyulan ihtiyaç yer almaktadır. İşgücüne teknolojinin gerektirdiği nitelikleri kazandırmak için yaygın eğitimden faydalanılması gerektiğinden bahsedilmektedir (DPT, 1972). Bununla birlikte, dördüncü plan dönemine gelindiğinde yükseköğretime olan talebin baskısını azaltmak için planlaması ve hazırlıkları yapılmadan başlanan açık öğretim ve YAYKUR’un ciddi boyutlarda problemlere sebep olduğundan ve yaygın eğitimin kaynak israfına sebep olduğundan bahsedilmektedir. Aynı zamanda örgün eğitim dışında kalan geniş yığınların eğitim eksikliklerini gidermek ve değişen toplumsal koşullara adapte etmek, çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmak için kapsamlı bir yaygın eğitim sisteminin düzenlenmesine ihtiyaç olduğundan da bahsedilmektedir (DPT, 1979). Beşinci planda üniversitelerin sadece örgün değil yaygın ve sürekli eğitim programlarıyla toplum kalkınması açısından merkezi konuma getirilmeleri hedeflenmektedir (DPT, 1984). Yaygın eğitimin meslek kazandırmaya ilişkin yönü ilk defa altıncı planda açıkça ifade edilmektedir. Aynı planda yaygın ve meslek kazandırıcı eğitimin görsel-işitsel araçlarla geniş kitlelere ulaştırılması (DPT, 1989) hedefinin hemen ardından 1990 yılında TRT 4’ün kurularak ilk uzaktan eğitim sistemi uygulamaya geçirilmiştir. Yaygın eğitimin meslek kazandırmaya ilişkin hedeflerinde amaçlanan düzeye ulaşılamadığı ve bu durumun önemini koruduğundan yedinci ve sekizinci planda bahsedilmektedir (DPT, 1995; DPT, 2000).

Yedinci plan, toplumun her kesiminde boş zamanların değerlendirilmesine yardımcı olacak insan gücü yetiştirmek adına üniversitelerde rekreasyon ana bilim dalının tesis edilmesini hedeflemektedir (DPT, 1995). Refah dü-

zeyinin arttığı 90'ların ikinci yarısında bu hedefin varlığı, artık toplumda bu hizmeti alacak potansiyelin de varlığını göstermektedir. Bu hizmetin devamı niteliğinde sayılabilecek hayat boyu öğrenme anlayışının dünya çapında yaygınlaşmasının neticesinde küreselleşmenin de etkisi ile üniversitenin toplumu kalkındırma misyonunun içerisinde hayat boyu öğrenme felsefesi de yerini almıştır. Öğrenmenin tüm hayata yayılan ve belirli bir dönemi olmadığına işaret eden anlayış enformasyon çağı da denen sürecin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin etkisi ile Amerika'da ortaya çıktığı dönemden kısa bir süre sonra ülkemizde de kalkınma planlarında yerini almış olsa bile uygulamaya geçmesi biraz vakit almıştır.

Sekizinci planda hayat boyu öğrenme yaklaşımının bütün eğitim sistemini kapsayacak bir şekilde etkin rehberlik hizmetini, yatay ve dikey geçiş fırsat veren, yetki devrini esas alan, fırsat eşitliğini gözeten, üretime dönük eğitime ağırlık verecek şekilde düzenleneceği belirtilmektedir (DPT, 2000). Dokuzuncu ve onuncu planlarda da *“hayat boyu eğitim anlayışının benimsenmesi amacıyla e-öğrenme, açık öğretim, beceri kazandırma, meslek edindirme faaliyetlerinin artırılacağı”* (DPT, 2006) ve *“bireylerin öğrenme fırsatları çeşitlendirilerek hayat boyu öğrenme faaliyetlerinin teşvik edilmesinin sağlanması”* (Kalkınma Bakanlığı, 2013) hedefleri yer almaktadır. Bu amaçla beceri kazandırma ve meslek edindirme eğitimleri sadece yüz yüze olacak şekilde değil çevrimiçi olarak da sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu hedeflerden sonra hayat boyu öğrenme anlayışı neticesinde üniversiteler açık öğretim, uzaktan eğitim programları ile birlikte çeşitli sertifika programlarının uygulayıcıları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Öte yandan bu durum üniversitelerin ticarileşmesi eleştirilerine de sebep olmaktadır.

Küreselleşmenin oluşturduğu yeni toplum biçimi olan bilgi toplumu milenyum sonrası hedeflenen toplum biçimidir. 2000 sonrası düzenlenen kalkınma planlarında bilgi toplumu için ihtiyaç duyulan beşerî sermayenin yetiştirilmesi amacıyla yabancı dil öğretimi ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Hayat boyu öğrenmede uzaktan eğitim imkanlarının artırılması ve dijital içerik geliştirme çalışmalarının yapılmasıyla birlikte verilen eğitimlerin standardizasyonu için akreditasyon sistemine geçilmesi on ikinci planda hedeflenmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). İlk defa onuncu planda finansal okuryazarlık temel becerisinin hayat boyu öğrenme kapsamında kazandırılması hedefi sonraki tüm plan dönemlerinde de tekrar edilmiştir.

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Kalkınma planları dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için çeşitli düzeylerde iyileştirmeler ve yenilikler yapılması gerekmektedir. Yükseköğretime ilişkin kalkınma planlarının hedefleri de ülkede topyekûn kalkınmanın sağlanabilmesi için sosyal, bireysel ve kurumsal birtakım iyileştirmelere odaklanmaktadır. Yükseköğretim misyonları itibarıyla düşünüldüğü takdirde “öğretim”le bireysel, “araştırma” ile teknolojik/bilimsel ve dolayısıyla ekonomik, “meslek kazandırma” ve “topluma hizmet” ile toplumsal yararlar sağlayarak kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Yükseköğretim kanun, mevzuat ve yönetmelikleri büyük ölçüde kalkınma planları ışığında kurgulanmaktadır.

Kalkınma planlarında eğitim toplumsal gelişmenin temel unsurları arasında olup, yükseköğretimle ilişkili hedefler de kalkınmanın sağlanabilmesi için eğitim sistemini iyileştirme ve fırsat eşitliğinin sağlanarak okullaşma oranının yükseltilmesine odaklanmaktadır. Okullaşma oranının yükseltilmesi yükseköğretime devam eden öğrenci sayısının artırılması için kurumların sayısının ve kapasitesinin artırılmasını gerektirdiği için onuncu plana kadar okullaşmanın yükseltilmesi ve üniversite sayısının artırılması ihtiyacı hedeflenmiştir. Yeni devlet ve vakıf üniversitelerinin kurulması, açık ve uzaktan eğitimin yaygınlaşmasıyla günümüzdeki üniversite sayısının %80'inden fazlasına ulaşılan 2013 sonrası dönemde okullaşmanın hedef olmaktan çıktığı görülmektedir. Akabinde, nicelikten ziyade nitelik konu edilmeye başlanmıştır. Kurulan üniversiteler bölgedeki aktörlere kazanımlar sağlamakta, yükseköğretime erişimi artırmakta, yükseköğretimin kitleselleşme aracı olmakta, kuruldukları bölgenin kalkınmasında itici güç olmakta, bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını değiştirmektedir (Altınsoy, 2011). Yeni üniversite kurma kararlarının alınmasındaki motivasyonları anlamak üniversite sayısının artması ve çeşitliliğini sağlama çabalarını anlamak açısından önemlidir. Yeni kurulacak üniversitelerin niteliğini artırmaya ilişkin plan ve programlar ile arzın niceliksel düzeyde kalması engellenerek bölgesel ve ulusal kalkınmaya katkısı sağlanacaktır.

Üniversitelerin kalkınmadaki etkisinin artması kurumsal olarak yükseköğretim kurumlarının temel unsurlarından olan akademisyenlerin istihdamı meselesiyle yakından ilintilidir. Akademisyen olmadan üniversitenin sürdürülebilirliği mümkün olamayacağından özellikle ilk dönem planlarında akademisyenliğin cazibesinin artırılmasına yönelik hedefler planlarda yer almıştır. 2014 yılına kadar da akademisyen istihdamı planların hedefleri arasında hep olmuştur. Üniversite sayısının öğretim elemanı eksikliğine rağmen talebi karşılayabil-

mek adına plansız bir şekilde arttığı genel kabul gören bir gerçekliktir. Kervanın yolda düzülmesi olarak da be-tilenebilecek bu durum sonraki dönemlerde de benzer şekilde gelişmiştir. Hatta Amerika üniversitelerinin de kaotik şeklinde tabir edilen plansız büyüdüğü bilinmektedir (Gür, 2016). Üniversite sayısının sürekli artması, nitelik sorunu, ticarileşme sorunu ve başından beri var olan öğretim üyesi yetersizliği sorunu gibi önemli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu konular planlarda daima eleştiri konusu olmuş ve her dönem benzer iyileştirme hedefleri sıralanmıştır. Ancak YÖK, merkezi yapı ve özerkleşme eleştirileri gibi hususlar başta olmak üzere, planlarda yer alan, düzeltilmesi öngörülen pek çok hususta başarı sağlanabildiğini söylemek de zordur. Aynı hedeflerin sonraki plan dönemlerinde tekrar edilmesi planların uygulamaya koyulmasındaki başarı düzeyinin düşüklüğünü göstermektedir. Akademisyen istihdamında liyakatin öncelenmediği yönündeki eleştiriler (Oyman Bozkurt, 2021) dikkate alınarak nitelikli nicelik artışına önem verilmesi gerekmektedir. Akademik personelin niteliğinin yükseltilmesi adına atılan adımlardan akademik teşvik sistemi çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Niceliğin artması ile niteliğin düşmesi ve puan alabilmek için niteliğin göz ardı edildiği yöntemler akademinin niteliğinin yükselmesindenense performans odaklı olmasına sebep olmaktadır (Turan, Dil & Sağır, 2019).

Üniversite arzının genişlemesiyle birlikte misyonlarının bölgesel kalkınmaya odaklanması topyekûn kalkınmaya katkı sağlayacaktır. Misyonların yerelleşmesine ilişkin önerilerde bulunan Yıldız (2016), eğitim öğretim misyonunun yerelleşmesinin öğrencilerin yerel halk ve sivil toplum kuruluşları ile girecekleri etkileşimin bölgede sosyal ve sanatsal faaliyetlerin artmasını sağlayacağı ve ders müfredatlarının yerel kalkınma dinamiklerine ve sektörlere eleman sağlayacak özellikte tasarlanması gerektiğinden bahsetmektedir. Yapılacak araştırma ve yayınların bölge sorunlarını tespit etmeye ve çözüm yolları üretmeye odaklanması da araştırma misyonunun yerel kalkınmaya tesirini arttıracaktır. Topluma hizmet misyonu tüm misyonlar içinde yerelle en çok ilişkide olan misyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezunlara, yerel halka ve işletmelere yönelik hazırlanan çeşitli kurs, eğitim, sosyal-kültürel etkinlikler ve sertifika programları bölgesel kalkınma açısından önem arz etmektedir.

Topyekûn kalkınmanın gerçekleşebilmesi için eğitim kurumlarının temel ihtiyaçlara uygun olarak dönüştürülmesine ya da desteklenmesine yönelik hedefler planlar dahilinde yer almaktadır. Dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak hedeflerin farklılaşması şartıca olmamakla birlikte bu farklılaşmayı ortaya koymak dönemleri anlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Örneğin

Covid-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitim etkili bir öğrenme aracı olmuştur (Karaboğa ve Güloğlu, 2022).

Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için oluşturulan hedefler çeşitli iş birliklerine de ihtiyaç duymaktadır. Kalkınma hedefinin arka planında var olan temele bağlı olarak iş birlikleri çeşitlenmektedir. Bununla birlikte sanayileşmeye dayalı kalkınma bütün plan dönemlerinin başat unsurudur. Üniversite-sanayi iş birliği ülkenin gelişimi açısından çok kıymetlidir. Bilginin üretildiği yer olan üniversite ve üretimin gerçekleştiği yer olan sanayi iş birliği yapmadığı takdirde teknolojinin doğması mümkün değildir (Cengiz, 2014). Teknoloji kalkınmanın sağlıklı ve sürdürülebilir olması için hayati bir öneme sahiptir (İpek, 2023). Teknoloji üretiminde sadece üniversite-sanayi iş birliği değil üniversite-kamu arasında kurulacak olan iş birlikleri de ağırlıklı olarak sanayinin gelişimine katkı sağlamak üzerine kuruludur.

Sanayi ile üniversiteler arasında geliştirilecek olan iş birliklerinin yanında üniversiteler ile kamu arasında iktisadi ve sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar, personel eğitimleri, laboratuvarların ortaöğretim öğrencilerinin kullanımına açılması gibi konularda çeşitli iş birlikleri hedeflenmektedir. Üniversiteler arasında yapılan iş birlikleri 2023 sonrasında daha çok coğrafi yakınlığın olduğu çoklu aktörler ağı olarak karşımıza çıkmaktadır ve eğitim-öğretim, altyapı ve donanım, rekabet düzeyini artırmak amaçlarına haizdir (Toprak, 2021). 2020 sonrasında bu tarihe dek hiç kullanılmamış olan yönetim kavramı öne çıkmış ve üniversitelerin yönetimini güçlendirmek amacıyla yerel yönetim ve STK'larla iş birlikleri gündeme gelmiştir.

Kalkınma planlarının yükseköğretimle ilişkili hedeflerinin incelenmesi neticesinde oluşturulan hedeflerin nicelden nitelile evrildiği görülse de niceliğin hedeflendiği planlarda niteliğe ilişkin değerlendirmeler de mevcuttur. Fakat bu planlarda çoğunlukla niteliğin düşük olduğu ortaya koyularak sebeplerine odaklanılmıştır. Bununla birlikte, 2019 sonrasındaki kalkınma planlarında, yükseköğretimin niteliğini artırmak adına yapılması gerekenler ele alınmaktadır.

Amerikan üniversite modelinin temel unsurlarından çeşitlilik ve uluslararasılık, 2014 sonrası planları arasında yer alırken, çeşitliliğin yeterince sağlanamaması merkezi-yetçi sistemle ilişkilendirilmektedir. Uluslararasılık hem öğrenci hem de öğretim üyesi çekimi olarak hedeflenmektedir. Bu da ülkede üniversitenin kiteselleşme evresinden evrenselleşme evresine olan dönüşümünü göstermektedir. Bologna süreci ile başlayan uluslararasılaşma süreci yurtdışında yaşayan, öğrenim gören nitelikli yerli insan gücü başta olmak üzere yabancılar için de üniversiteler arası iş birliği yolu ile Türkiye'nin çekim merkezi

olması hedeflenmektedir. Yükseköğretimde uluslararasılaşma hedeflerini standartlara ulaşmaya ilişkin ve dünya çapında kabul görmeye ilişkin hedefler olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1990'lardan 2014'e kadar uluslararasılaşma standartlara uymaya yöneliktir. 2014 yılından itibaren ise dünya çapında kabul görmeye yönelik hedefler yani Türk yükseköğretiminin hem akademisyenler hem de öğrenciler için çekim merkezi haline getirilmesi, üniversitelerin dünya akademik sıralama ölçütlerinde üst sıralarda yer alması, uluslararası rekabet, yurt dışındaki üniversitelerle ortak doktora programları oluşturulması gibi hedefler yer almaktadır. Özellikle son iki plan döneminde yani 2019 sonrasında uluslararasılaşmaya ilişkin hedeflerin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca bu tarihten sonra sadece küreselleşmeye ilişkin değil yerelleşmeye ilişkin hedef ve politikalar da yer almaktadır. Yerli ve milli olana verilen önemle birlikte kalkınma hedeflerinde kültüre, milli teknolojiye ve milli yazılımlara verilen önem göze çarpmaktadır.

Hayat boyu öğrenme yöntemleri dönemin imkân ve şartlarına göre güncellenerek mektupla öğretimden uzaktan eğitime evrilmiştir. Yöntem dışında içerik de dönemin şartları ile uyumlaştırılarak meslek edindirmeden, iş hayatının talep ettiği becerilerin kazandırılmasına, yabancı dil öğretimine ve sadece iş hayatında değil sosyal hayatta da etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanması yönünde bir değişim olduğu görülmektedir. Kalkınma planlarında hayat boyu öğrenmeye ilişkin hedeflerin daha belirgin ve anlaşılır olması gerektiği yönünde değerlendirmeler söz konusudur (Şahin, 2023). Kalkınmanın gerçekleşebilmesi bireylerin hayat boyu öğrenme becerileriyle ve yetenekleriyle doğru orantılıdır (Erten & Kazu, 2016). Hayat boyu öğrenme kavramının değişen yüzü de kalkınma planlarında yükseköğretim hedeflerindeki değişimi ortaya koymaktadır. Dijitalleşme günümüzün temel eğilimlerinden biridir (Güloğlu, 2021). Meslek kazandırma ve fırsat eşitliği bağlamında yer alan hayat boyu öğrenmeden, toplumsal dönüşüme katkı sağlayacak olan uluslararasılaşmayı merkezine alan yabancı dil eğitimi, bilgi-iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılmasıyla finansal okuryazarlık becerisinin kazandırılması gibi konuları içeren bir hayat boyu öğrenme anlayışına geçiş söz konusudur.

Sonuç olarak kalkınma planlarında üniversitenin misyonuna dair, sanayileşmeden, toplumu dönüştürmeye, hayat boyu öğrenmeye, uluslararasılaşmaya ve bilgi çağını yakalamaya doğru bir geçiş olduğu gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda, kalkınma planlarında hedef ve politikaların uygulanabilirliğini artırmak için aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Kalkınma planlarında yükseköğretime ilişkin hedef ve politikaların her plan döneminde net bir şekilde belirlenmesi önemlidir. Hedeflerin sürdürülebilir olabilmesi için kalkınma planları ile eğitim stratejileri arasındaki ilişki açık bir biçimde tanımlanmalıdır.
- Üniversite sayısının artırılması yeterli olmayıp, yükseköğretimde akademisyen ve öğretim elemanı niteliklerinin artırılmasına yönelik somut adımlar atılmalıdır. Üniversitelerin eğitim ve araştırma alt yapılarının güçlendirilmesi, akademisyenlerin daha verimli çalışabilmesi için teşvikler artırılmalıdır.
- Yükseköğretimde uluslararasılaşma yönünde yapılan çalışmalara ilişkin teşvik ve destekler artırılmalıdır. Yurtdışındaki üniversitelerle daha fazla iş birliği yapılmalı, öğrenci ve öğretim elemanı değişim programları artırılmalıdır. Uluslararası akademisyenleri ve öğrencileri çekebilmek için eğitimdeki standartlar yükseltilmeli ve uluslararası akreditasyonlar alınmalıdır.
- Kalkınma planlarında belirlenen hedeflerin ne derecede uygulandığını inceleyen çalışmalar yapılabilir. Ayrıca planların kapsamlı bir izleme ve değerlendirme sürecine tabi tutularak hedeflerin başarı düzeyleri takip edilmelidir.

Araştırma Etiği / Research Ethics

Bu araştırma insan araştırmalarının doğrudan gerçekleştirilmediği ve dokümanlara dayalı bir araştırmadır. Etik Kurul İzni gereksinimi doğmamıştır.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Bu çalışmanın tüm aşamaları tek yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çıkar Çatışmaları / Competing Interests

Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Araştırma Fonlaması / Research Funding

Bildirilmedi.

Veri Erişilebilirliği / Data Availability

Uygulanamaz.

Hakem Değerlendirmesi / Peer-review

Dış hakemler tarafından değerlendirildi.

Orcid

Ayşe Mahinur Tezcan <https://orcid.org/0000-0002-9202-5648>

Kaynakça

- Akça, Y., Şahan, G., & Tural, A. (2017). Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Eğitim Politikalarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 3 (Special Issue), 394-403.
- Altbach, P. G. (2002). Introduction to the transaction edition. J. Ben-David (Ed.), *Centers of learning: Britain, France, Germany, United States*. New Brunswick-London: Transaction Publishers.
- Altınsoy, S. (2011). Yeni devlet üniversitelerinin gelişimi: Sorunlar ve politika önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 98-104.
- Altundemir, M. E. (2012). Kalkınma planlarından eğitime bakış: Kamusal mallar teorisi perspektifinden. *The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*, 7(1), 94-105.
- Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (6), 25-40.
- Aslan, O., & Yılmaz, M. (2021). Türkiye cumhuriyeti kalkınma planları kapsamında eğitim yapılarının analizi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 114-132.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Buyruk, H. (2016). Ekonomik kalkınma hedefinden bin yıl kalkınma hedeflerine: Eğitim-kalkınma ilişkisine dair bir çözümleme. *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 111-142.
- Charle, C., & Verger, J. (2015). *Üniversitelerin tarihi*. (İ. Yerguz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Cengiz, E. (2014). Üniversite-sanayi işbirliği üzerine değerlendirmeler. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(1), 1-8.
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma yaklaşımının seçimi. *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (M. Bütün, Çev.). (s. 3-23). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakır, T. (1993). *Planlı dönemde yükseköğretim politikaları ve uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çelik, O., & Çetiner, S. (2019). Türkiye ekonomisi'nde kalkınma planları ve kalkınma planlarındaki söylem değişiklikleri. *International Journal of Economics, Politics Humanities & Social Sciences*, 2 (3), 121-131.
- Çelik, Z., & Gür, B. S. (2014a). Yükseköğretim sistemlerinin yönetimi ve üniversite özelliği: Küresel eğilimler ve Türkiye örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 4(1), 18-27.
- Çelik, Z., & Gür, B. S. (2014b). Neden yükseköğretim reformu gerekli? *Yeni Türkiye*, 58, 719-724.
- Çelikyay, H. (2021). Türkiye'de çevre politikaları: kalkınma planları üzerinden bir inceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 185-205.
- Çoruk, A. (2019). Planlı kalkınma dönemindeki milli eğitim şûra kararlarının kalkınma planlarındaki eğitime ilişkin hedefler çerçevesinde değerlendirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(4), 297-318.
- Erdem, A. R. (2013). Üniversite özelliği: Mali, akademik ve yönetsel açıdan yaklaşım. *Journal of Higher Education and Science*, 3(2), 97-107.
- Erten, P. & Kazu, İ. Y. (2016). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme yeterlilikleri. *İlköğretim Online*, 15(3), 838-854.
- Esteve, G. (2010). *Development. The development dictionary: A guide to knowledge as power*. London and New York: Zed Books.
- Güloğlu, M. F. (2021). Dijitalleşme ve ailenin yeniden üretimi. *Dijital Tabaklaşma ve Eşitsizlik içinde*. S. Nerse & A. Özkan (Ed.) (s. 71-94). Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Gür, B. (2016). *Egemen üniversite: Amerika'da yükseköğretim sistemi ve Türkiye için reform önerileri*. İstanbul: Edam Yayınları.
- Hoşgörür, V., & Hoşgörür, T. (2011). Planlı dönemde yükseköğretimdeki gelişmeler. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 111-131.
- İnan, Ö. (2011). *Planlı dönemde Türkiye'nin sanayileşme politikaları*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- İnanç, A. (2023). Kalkınma planları çerçevesinde eğitim politikalarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Değerlendirmeleri Dergisi*, 4(4), 47-54.
- İpek, E. (2023). Doktora eğitimi bağlamında ar-ge ve kalkınma ilişkisi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 381-393.
- Karaboğa, Y. & Güloğlu, M. F. (2022). Pandemi sürecinde eğitimde eşitsizliğin yeniden üretiminde annenin katkısı. *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 11-28.
- Küçükler, E. (2010). Türkiye'de eğitim planlaması neyi hedefliyor? *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11-13 November, Antalya, 153-157.
- Küçükler, E. (2012). Türkiye'de kalkınma planları kapsamında yapılan eğitim planlarının analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (1), 9-26.
- Mavi, D. (2023). XI. Kalkınma planı'nda eğitimi politikaları: millî eğitimi bakanlığı'nın görevleri nelerdir? *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 41, 36-49.
- Oakley, P., & Garforth, C. (1985). *Guide to extension training*. Rome: FAO.
- O'Leary, Z. (2021). *The essential guide to doing your research project*. Washington: SAGE.
- Pieterse, J. N. (2010). *Development theory*. London: SAGE Publications.
- Oyman Bozkurt, N. (2021). Bilimsel yayınların niteliği ve nitelik sorunlarına ilişkin akademisyen görüşleri
- Öz, H., Karabay, E. (2022). Kalkınma planları temelinde yükseköğretim politika ve hedefleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 2022, 12 (3), 437-449.
- Rapley, J. (2004). Development studies and the post-development critique. *Progress in development studies*, 4 (4), 350-354.
- Robertson, R. (1994). Globalisation or glocalisation?. *Journal of International Communication*, 1(1), 33-52.
- Sakarya, A. (2014). Türkiye'de ekonomi politikaları ve ülke mekânında değişim (1980-2012). *Megaron*, 9 (4), 243-254.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 24 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 30488). [Çevirimiçi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180724.htm>] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Şahin, M. Ş. (2023). On birinci kalkınma planı'nda hayat boyu öğrenme politikalarının değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(4), 1334-1354.
- Taş, U. (2007). *Türkiye'de kalkınma planları ışığında eğitimin kalkınmadaki rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Planı_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara. [Çevirimiçi: <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/D2PxI-plan2.pdf>] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Planı_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı_1979_1983.pdf] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara. [Çevirimiçi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1985-1989.pdf>] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara. [Çevirimiçi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1990-1994.pdf>] (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. [Çevirimiçi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Yedinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1996-2000.pdf>] (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf] (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Planı-2007-2013.pdf] (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf] (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)*. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf]

- (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. [Çevirimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf] (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- Temel, A., Boyar, E. & Saygılı, S. (2002). Türkiye ekonomisinde yapısal değişim: 1946-1999. *Planlama Dergisi, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayı*, 49-77.
- Terzi, H., & Oltulular, S. (2004). Türkiye'de sanayileşme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişki. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5 (2), 219-226.
- Tezcan, A. M. (2022). *Kültürel sermaye ve akademi: 1980 sonrası toplumsal dönüşümün Türk akademisindeki yansımaları*. Ankara: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Topal, M. (2021). *2023 Eğitim vizyonu belgesiyle 11. Kalkınma Planı'nda eğitimle ilgili hedeflerin karşılaştırılarak değerlendirilmesi*. *Academia Journal of Educational Research*, 6(1), 156-195.
- Turan, Ş. A., Dil, E., & Sağır, P. M. (2019). Performans odaklı bir üniversitede akademisyenlerin çalışma deneyimleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17 (33), 59-84.
- Uzun, H. (2021). Kalkınma planlarında eğitimin amacına yönelik getirilen tanımların kavramsal analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 54, 564-578.
- Yakut, K., Obuz, Ö., Tepecik, F., & Açıkalin, S. (2017). *Türkiye Cumhuriyeti iktisat tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Yıldırım, S. (2006). Türkiye'de 24 ocak 1980 öncesi ve sonrası sanayileşme ve ekonomik büyümeye etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1).
- Yücel, F. H., & Çalık, T. (2022). Kalkınma planlarında yükseköğretime yüklenen roller. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (3), 778-797.
- YÖK (2024). *Türlerine Göre Mevcut Üniversite Sayısı*. YÖK İstatistik. [Çevirimiçi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).
- Yıldız, R. (2016). Üniversitenin misyonu, yeni kurulan üniversiteler ve yerel kalkınma önceliği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 47, 65-84.
- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1982, 20 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 17760). [Çevirimiçi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17760.pdf>] (Erişim Tarihi: 15.01.2024).